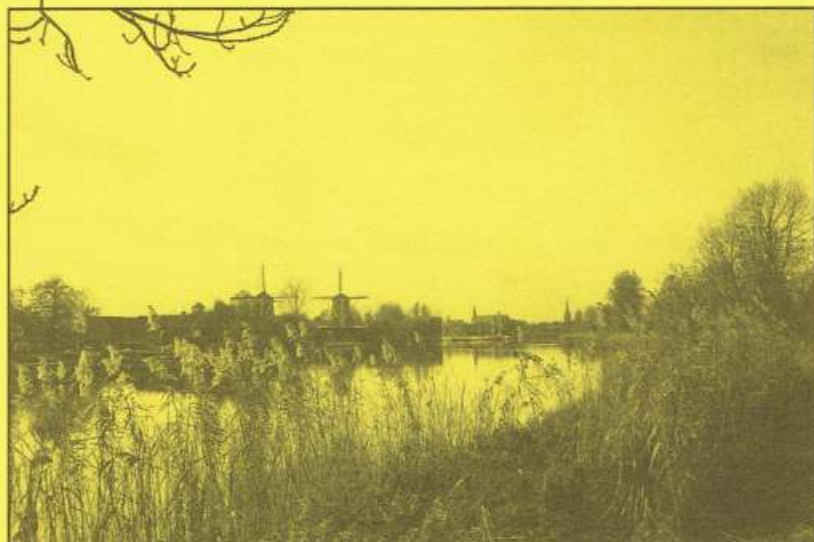

lopend vuur

jaargang 9, nummer 1, februari 2003 Prijs € 2,50

**Paden over Wageningse Eng
Deltanatuur en wandelaar
Landschap in de kijker**

TEWOST
VERENIGING VAN WANDELAARS

Lopend Vuur

is het ledenblad van TeVoet, vereniging van wandelaars.
Het verschijnt 5 keer per jaar.
Redactieadres: Middelbosstraat 6, 5469 ED Erp,
tel. 0413-212692, redactielopendvuur@tevoet.nl

TeVoet

vereniging van wandelaars, staat op de bres voor het behoud en verbetering van de wandelmogelijkheden, zoveel mogelijk onverhard en in aantrekkelijke landschappen. Meer informatie op www.tevoet.nl.

Het lidmaatschap van TeVoet bedraagt € 12,50 per jaar.

Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij vóór 1 november schriftelijk is opgezegd bij de ledenadministratie. TeVoet is aangesloten bij de Stichting Wandelplatform-LAW.

Secretariaat TeVoet

Eeffien Huizing, Bernhardlaan 10, 2851 XD Haastrecht,
tel. 0182-501483, info@tevoet.nl

Ledenadministratie

Erick van der Veer, B. Pastemakerf 325, 3315 BW
Dordrecht, tel. 078-6162403, ledenadministratie@tevoet.nl

Bestuur TeVoet

Jan Rijsburger, voorzitter
Eeffien Huizing, secretaris
Sylvia Borg, penningmeester
Eef Boeve
Erick van der Veer
Harry Benschop

Regiocoördinatoren

TeVoet werkt met contactpersonen in de regio:

Groningen

Eduard Korpel, A. Toriedreef 31, 7944 KJ Meppel,
tel. 0522-251304, [groningen@tevoet.nl](mailto: groningen@tevoet.nl)

Friesland

Willem de Haan, Súdterp 4, 8821 LH Kimswert,
tel. 0517-641502, friesland@tevoet.nl

Drenthe

Eduard Korpel, A. Toriedreef 31, 7944 KJ Meppel,
tel. 0522-251304, drenthe@tevoet.nl

Overijssel

Gé Westgeest, Ganzenmarkt 22, 7631 EN Ootmarsum,
tel. 0541-293351, overijssel@tevoet.nl

Flevoland

Jan Frederik Lubbers, Siriusstraat 3, 8303 ZZ Emmeloord,
tel. 0527-697706, flevoland@tevoet.nl

Gelderland

Ton Schipper, Kleine Kampen 116, 3911 PM Rhenen,
tel. 0317-617644, gelderland@tevoet.nl

Utrecht

Ineke Thierauf, Vlasstraat 14, 3572 TT Utrecht,
tel. 030-2730658, [utrecht@tevoet.nl](mailto: utrecht@tevoet.nl)

Noord-Holland

Fred Triep, Zonhovenstraat 29, 1066 MA Amsterdam,
tel. 020-6155502, noord-holland@tevoet.nl

Zuid-Holland-Noord

Jaap Mels, Leeuwerikstraat 2, 2333 VX Leiden,
tel. 071-5171081, zuid-holland-noord@tevoet.nl

Zuid-Holland-Zuid

Jannie Trouwborst, Kikkerveen 225, 3205 XB Spijkenisse,
zuid-holland-zuid@tevoet.nl

Zeeland

vacature, e-mailadres: zeeland@tevoet.nl

Noord-Brabant

Harry Benschop, Middelbosstraat 6, 5469 ED Erp,
tel. 0413-212692, noord-brabant@tevoet.nl

Limburg

vacature, e-mailadres: [limburg@tevoet.nl](mailto: limburg@tevoet.nl)

Van de redactie

Al weer acht jaar geleden is de vereniging TeVoet opgericht. Met een vereniging achter je sta je sterker in de onderhandelingen, was de gedachte erachter van de oprichters. Zij ijverden voor een goed wandelnetwerk op de Wageningse Eng. Voor een deel is dat nu verwezenlijkt. En wel op een bijzondere manier. Met grondaankoop en ruil. Er was zelfs nog een aparte stichting voor nodig. Lees het in het artikel over de Wageningse Eng.

Diezelfde eng wordt ook aangedaan door een nieuw streekpad, geen LAW. Helaas laat dit pad, het Elfbergenpad, de onverharde paden over de Eng door onwetendheid bij de makers nog links liggen. En passant krijg je bij het lezen van het artikel nog een lesje 'routemaken'.

Verder veel aandacht voor landschap en natuur. Meer inzicht in het landschap waar je doorheen loopt, maakt het interessanter. In dit nummer enkele tips hiervoor. In Zuidwest Nederland speelt een groot project: Deltanatuur. TeVoet ging op zoek naar wat dit project voor de wandelaar kan betekenen.

Suggesties vanuit de leden voor onderwerpen in Lopend Vuur alsmede informatie over kansen én bedreigingen voor het wandelen worden zeer op prijs gesteld. Reageren op artikelen in deze Lopend Vuur kan ook. Zend je reactie bij voorkeur per mail naar de redactie: redactielopendvuur@tevoet.nl.

Inhoud

Deltanatuur: eindelijk het tij mee voor de wandelaar?	1
Herdruk Maarten van Rossumpad	6
Spoorbrug Moerputten exclusief voor wandelaars	7
Het landschap beter bekeken en begrepen	8
Tentoonstelling Lieuwe Wynia 'Langs oevers en dijken'	9
Lopend Vuur Route: Klimwerk rond Diever	10
Van Noord naar Zuid over de Wageningse Eng	12
Elfbergenpad over stuwwallen Zuid-Veluwe	15
Op pad met de pont	18
Deel Haarlemmermeerspoorlijn te bewandelen	19
Wandelcafé Arnhem	19
Verenigingsnieuws	
Uit de TeVoet-regio	5
Van het bestuur	16
Activiteitenkalender	20

Foto omslag: Een van de foto's van Lieuwe Wynia: De Vecht bij Weesp

Vormgeving en druk: Drukkerij Verhage & Zoon, Middelburg

Extra exemplaren van dit nummer van Lopend Vuur kunnen worden besteld door overmaking van € 4,00 (incl. verzendkosten) op giro 372685 van TeVoet in Amsterdam o.v.v. LV-feb + het eigen telefoonnummer.

Volgend nummer

verschijnt april 2003. Inleveren kopij vóór 1 maart 2003

de Esscheplaat, met aangrenzend de Albert-, Pieter- en Leendertspolders. Die zijn ter plaatse beter bekend als de APL-polders. Het gebied is in september 2001 aangekocht door Deltanatuur. Al jaren vecht de padcoördinator van het Floris V-pad, Eef Boeve, voor een aantrekkelijker traject tussen Strijensas en Numansdorp. Daarbij spelen ook de genoemde gebieden een rol. Tijdens de informatie-markt was het mogelijk er een kijkje te nemen, over de Esscheplaat te wandelen en een tentoonstelling te bezoeken, waar duidelijk werd gemaakt, wat er in de toekomst verwacht mag worden van dit gebied. Opmerkelijk was daarbij de aandacht voor de recreatie: niet alleen werd gesteld, dat mensen in de APL-polders moeten kunnen wandelen, zonder dat de

Over dijk door APL-polders

natuur daar onder lijdt. Maar tevens: "Op dit moment wordt samen met de toekomstige gebruikers van het gebied gezocht naar recreatieve mogelijkheden zoals: bruggen, zelfbedieningspontjes, vogelkijkhutten en wandelroutes die eventueel deel uit kunnen maken van Lange Afstandswandeltrajecten". Het staat er letterlijk, maar het woord "eventueel" roept toch wel wat waakzaamheid op.

Tiendgorzen: een voorbeeld?

Ten westen van Nieuwendijk, bij het veer naar Tiengemeten, liggen de Tiendgorzen. Ook dit gebied valt onder de Deltanatuur; het project is in 2001 reeds uitgevoerd. Het moet een beeld geven van hoe ook Tiengemeten er op termijn uit zal zien. Wie op de pont wacht, kan er een rondwandeling maken. Destijds werd in het ontwerpplan gesproken van 'weinig storingsgevoelige natuur'. Toch is er slechts één ingang: aan de oostzijde bij de pont. Aan de westzijde is een vogelscherm geplaatst, een deel van het jaar is een deel van de Tiendgorzen afgesloten in verband met het broedseizoen. Toch zou een ingang aan de westkant, met de mogelijkheid langs de rand van het gebied naar de pont te lopen, tot de mogelijkheden moeten behoren. Inmiddels is TeVoet betrokken bij de uitvoering van wandelpadenplannen voor de Hoeksche Waard west en noord. Daarbij zal opnieuw aange-

drongen worden op een extra ingang, zodat de Tiendgorzen deel uit kunnen gaan maken van een aanlooproute van Piershil naar het veer van Tiengemeten.

Uit dit voorbeeld mag blijken dat waakzaamheid bij de inrichting van de toekomstige Deltanatuur geboden blijft. Als na aanleg blijkt, dat de natuurwaarden zich boven verwachting ontwikkelen (op zich mooi natuurlijk), worden ze vervolgens gebruikt als weermiddel van de beloofde recreatie. Het is daarom zaak reeds bij de ontwerpfaserekening te houden met de route van de wandelpaden. Ze naderhand bepleiten, is vrijwel onbegonnen werk. Deltanatuur draagt de verworven gebieden over aan natuurbeschermingsorganisaties, zoals Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten of het Zuid-Hollands Landschap. Die bepalen uiteindelijk zelf hun toegangsvoorwaarden. Vaak wordt dan onder recreatiemogelijkheden verstaan: een korte rondwandeling of een pad naar een vogelkijkhut en terug, ook in andere delen van ons land. Beleidsafspraken over de mogelijkheid van doorgaande routes op centraal niveau, zouden een steuntje in de rug kunnen zijn voor de individuele routeplanner in zijn contacten met de plaatselijke boswachters en natuurbeheerders.

De overige projecten

Behalve op de twee bovengenoemde plaatsen is de projectorganisatie Deltanatuur op vele andere plekken aan het werk: in de Biesbosch (Zuiderklip), aan de noordrand van Goeree-Overflakkee (Zuiderdiep-, Bos- en Kroningspolder, de Westplaatbuitengronden

en de polder Den Bommel), op Voorne-Putten en de Hoeksche Waard in de Spuimonding (aansluitend op de Korendijkse en Beninger Slikken) en in de Spuigorzen aan weerszijden van het Spui. Ook Klein Profijt, aan de zuidoever van IJsselmonde, wordt uitgebreid. Het omstreden plan om grote delen van de (cultuurhistorisch waardevolle) aangrenzende polders er bij te betrekken is voorlopig van de baan. Kleinere projecten zijn die van de Crezée- en Sophiapolders, tussen Ridderkerk en Hendrik-Ido-Ambacht, langs de rivier de Noord. Ook de plannen van Natuurmonumenten voor Tiengemeten (zie Lopend Vuur van september 2002) passen in deze ontwikkeling.

Uit de omschrijving die de organisatie van de projecten geeft, wordt al duidelijk, dat niet overal de kansen voor doorgaande wandelroutes aanwezig zijn. Toch worden bij sommige projecten wel de mogelijkheden voor doorgaande wandel- en zelfs fietspaden(!) genoemd. Het is dus zaak de ontwikkelingen nauwgezet te volgen en het ijzer te smeden als het heet is: Het getij wacht immers op niemand!

Jannie Trouwborst

Op de internet-site van Deltanatuur (www.deltanatuur.nl) is informatie te vinden over de organisatie zelf en de afzonderlijke projecten. Deze informatie kan ook opgevraagd worden via het secretariaat van Deltanatuur tel. 078-6395408. Het postadres is: Secretariaat Deltanatuur, Postbus 1167, 3300 BD Dordrecht. Hier kunt u zich ook opgeven voor de (gratis) toezending van Tijdschrift, de Nieuwsbrief over Deltanatuur.

Beloften voor de wandelaar ingelost?

'Deltanatuur wordt weids en grootschalig' staat in een eerste brochure van het project Deltanatuur te lezen. 'Tussen 2000 en 2010 willen de projectpartners van Deltanatuur (ministerie van LNV, Rijkswaterstaat, Dienst landelijk gebied, provincie Zuid-Holland, Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten) in samenspraak met de gemeenten, waterschappen en belanghebbenden 3000 hectare natte natuur aanleggen in de delta van Rijn en Maas. Het nieuwe landschap zal een uitzonderlijke vegetatie en fauna aantrekken. Tegelijkertijd is het toegankelijk voor recreanten.'

Klinkt goed voor de belangen waar TeVoet voor staat, ben je geneigd te zeggen. Maar wat komt er in de (uitvoerings)praktijk van terecht? Deze vervelende vraag stelt TeVoet niet voor niets. Want al dan niet door schade en schande wijs geworden, weet de vereniging TeVoet als geen ander, hoe moeilijk het in de harde

praktijk is om aantrekkelijke wandelmogelijkheden te creëren, zeker in natuurgebieden. We lezen nog even verder in de brochure: *'Eenvoudige, wijd uiteen gelegen voorzieningen voor wandelaars, fietsers, vissers en kanoërs waarborgen dat mensen de natte natuur kunnen ervaren, zonder het dierlijk leven te verstoren. Op beperkte schaal zal er plaats zijn voor intensievere recreatie, met faciliteiten als kleine jachthavens en horeca. Van april tot juli zullen grote stukken Deltanatuur voor het publiek gesloten zijn. De vogels moeten er dan ongestoord kunnen broeden.'* Ook met dat laatste is TeVoet het hartgrondig eens. Maar dat betekent wel dat buiten het broedseizoen er meer mogelijkheden voor de extensieve recreatie, waaronder wandelen, kunnen worden geboden dan nu veelal het geval is. Je wordt wel heel lekker gemaakt als je enkele pagina's verder leest *'We struinen door het jonge groen langs modderige krekken, bruine*

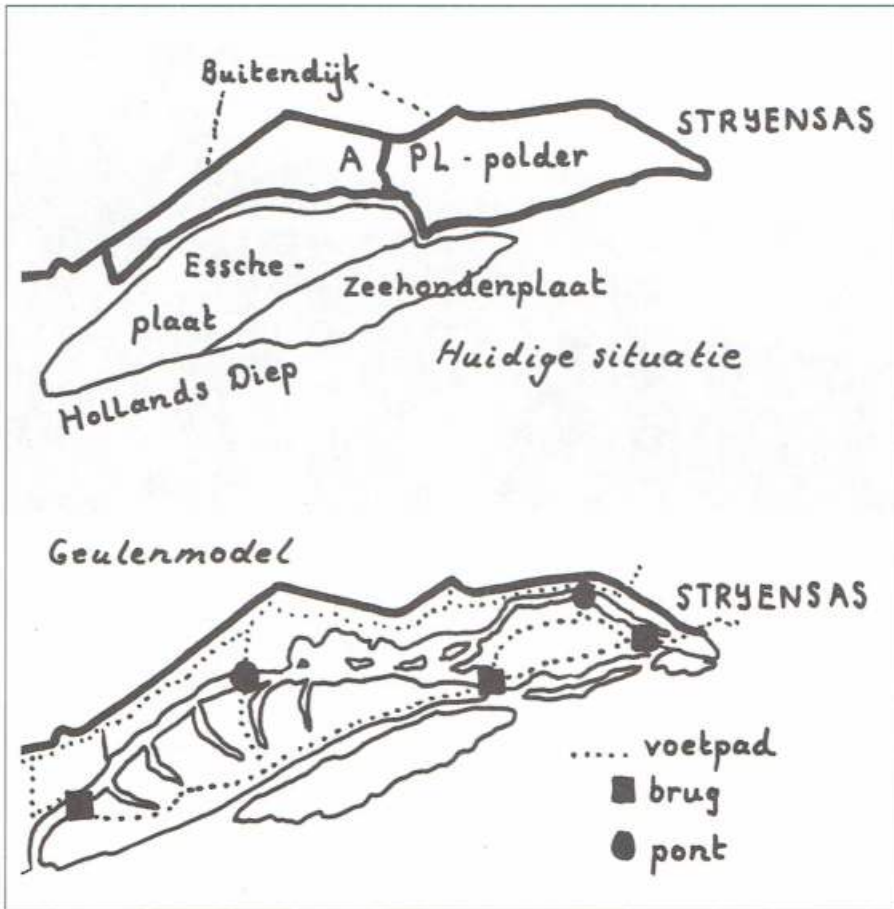
Floris V en Deltanatuur

Nog verre van ideaal

Al in de derde druk van het Floris V-pad uit 1994 werd gewag gemaakt van onderhandelingen met pachters over de openstelling van de dijk rond een deel van de APL-polders: de Pieters- en Leendertspolders. Niet zonder reden, want het tracé van het pad tussen Strijensas en Numansdorp (zie de kaarten 28, 29 en 30 in het meest recente routeboekje) is verre van ideaal. Het volgt grotendeels smalle, geasfalteerde dijken, waarover ook gemotoriseerd verkeer zijn weg moet zien te vinden. Nog steeds moeten deze dijken worden gevolgd. Maar door Deltanatuur lijkt het tij echt te keren voor de wandelaar. En als de schijn niet bedriegt kan over niet al te lange tijd een nog veel aantrekkelijker route worden gevolgd dan eerst in de pen was.

Voorproefje

Tijdens de informatiemarkt Deltanatuur heeft Wicher Pen, boswachter bij Staatsbosbeheer, ons laten zien wat het alternatief zou kunnen zijn. Voor deze dag was er toestemming de grasdijk langs het Hollandsch Diep vanaf Strijensas te volgen (zie de stippelijijn op kaart 28). Het uitzicht was indrukwekkend. Via een rolbruggetje volgde een korte rondleiding over de Plaat van het Land van Essche: een voorma-

Op het kaartje is nog een vereenvoudigde weergave van het Geulenmodel te zien, een van de vorig jaar gepresenteerde varianten voor de APL-polders. Inmiddels is er een nieuw inrichtingsplan, waarin de resultaten van de discussie met de streek in december zijn verwerkt. Begin februari is het door de stuurgroep Deltanatuur vastgesteld. Van het plan is nog geen kaartje beschikbaar. 'De wandelpaden zijn iets anders gesitueerd. Wat blijft is een doorgaande route over de Esscheplaat. En er is wat veranderd aan de bruggetjes en de trekpontjes', zegt Henk-Jan Faber van de Dienst Landelijk Gebied in Den Haag. In de huidige situatie loopt het Floris V-pad over de verharde Buitendijk buiten het nieuw in te richten gebied om.

runderen beloeren ons, zij slurpen ... en grazen weer als we achter struiken verdwijnen. De ganzen zijn brutaler, ze scheren over ons heen. De zilte lucht kondigt een rijke oogst aan, later op deze plek, zeekraal, zo te plukken.'

Belofte worden makkelijk vergeten, leert onze praktijk. Natuur staat toch al snel onaan-tastbaar op numer één, de wandelaar wordt vergeten of weggezet met een klein insteekje: 'Maar op deze plek (de Crezèpolder, red.) past hooguit een doodlopend wandelpad en een vogelkijkhut. Dan krijgt de natuur echt een kans', stelt Marcel Doodkorte (VVD) van Hendrik Ido Ambacht in het 'Tijdschrift' van januari 2002, de nieuwsbrief van Deltanatuur. Die kans krijgt de natuur volgens TeVoet ook als de inrichting van de paden niet te luxueus wordt gemaakt, zodat alleen de echte rust- en natuurzoeker erover wil. Het zijn de 'horden dagjesmensen' die verstoren, niet de individuele wandelaar.

we struinen door het jonge groen langs modderige kreken
bruine runderen beloeren ons
zij slurpen en grazen weer als we achter struiken verdwijnen
de ganzen zijn brutaler, ze scheren langs ons heen
de zilte lucht kondigt een rijke oogst aan, later op deze plek
zeekraal, zo te plukken

Illustratie uit brochure project Deltanatuur

lees verder op pag. 4

lig griendengebied, dat zich nu ontwikkelt tot wilgenvloedbos. Speciaal voor deze dag had Staatsbosbeheer een bruggetje aangelegd over de kreek, die om het gebied loopt.

Door Deltanatuur zullen de APL-polders – een gebied van 135 ha dat als een soort halve maan om de natuurgebieden Esscheplaat en Zeehondenplaat ligt – een aaneengesloten natuurgebied gaan vormen. Eén inrichtingsvariant, het zogeheten geulenmodel, heeft nu de voorkeur. De akkers veranderen in een gevarieerde, waterrijke zone, waarbij de hoofdgeul een doorgaande verbinding vormt met het Hollands Diep. Bestaande zomerkades verdwijnen. Op de hogere delen komen vloedbosjes. Het gaat dus lijken op de natuur van de Esscheplaat.

Laarzen

Op de schetskaartjes van het geulenmodel zijn verschillende onverharde paden dwars door het gebied aangegeven. De wandelroutes kruisen het water met zelfbedieningspontjes en bruggen. Voor de wandelpaden zullen meestal

Rolbrug naar Esscheplaat

laarzen nodig zijn. Vanaf de paden krijg je zicht op de rivier, net als vroeger, met door-kijkjes.

Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen

Langs de Alberthoeve en de Johannapolder zal de wandelaar weer terug moeten keren naar

het asfalt: er is helaas nog steeds geen overeenstemming met de eigenaren van Ambachtsheerlijkheid Cromstrijen over een route over de grasdijken en langs de rest van de grienden langs het Hollandsch Diep tot aan Numansdorp.

TeVoet heeft nog eens verder gesnuffeld in de publicaties van Deltanatuur. Enkele uitspraken: 'Het gaat bij Deltanatuur toch in de eerste plaats om mensen', aldus gedeputeerde Leen van der Sar, die tevens voorzitter is van de stuurgroep Deltanatuur (Tijdschrift januari 2002). Jan Heijkoop, hij leidt het overlegorgaan Nationaal park de Biesbosch in Tijdschrift van oktober 2002: 'Het moet mogelijk zijn de stille kern te vergroten en daar een buitengewoon terughoudend beleid te voeren voor recreanten. Tegelijkertijd willen we de recreatie aan de randen juist wat verruimen. Voor veel mensen zijn die overgangsgebieden vaak ook het aardigst.' In hetzelfde Tijdschrift Thijs Kramer van Staatsbosbeheer: 'Een belangrijk thema voor Staatsbosbeheer is de recreatie vlak bij de woonomgeving: natuur bij de stad. In de Biesbosch werken we daaraan met nieuwe vaar-, loop- en fietsroutes. Met het te realiseren fietspontje van Lage Zwaluwe naar de Jacomimapolder ontstaat bijvoorbeeld zo'n route.' En in het oktobernummer 'loopt Natuurmonumenten warm voor Deltanatuur. De vereniging is er zeker van dat mens en waterlandschap elkaar zullen vinden'.

Uit het nummer van april 2001 noteren we een viertal meningen op de stelling 'Mensen hebben niets te zoeken in de modder van Deltanatuur'. Projectcoördinator Aat van Alphen van de gemeente Middelharnis ant-

woordt met: 'Klopt. Ik stel me voor dat mensen in grote delen van Deltanatuur straks niks te zoeken hebben. Je moet geen picknickbankje naast een beverhol willen zetten. Maar met fiets- en wandelroutes langs de randen kan er straks wel een prachtige combinatie tot stand komen waar mensen ook wat aan hebben.' Ruud Roth, voorzitter WLTO Hoeksche Waard, vindt dat 'Deltanatuur juist toegankelijk moet worden gemaakt. Je kunt mensen via plankieren en houten bruggetjes over het slik laten lopen en ze zo naar markante punten leiden'.

Voormalig staatssecretaris Faber van natuur wil in het Tijdschrift van april 2002 graag een misverstand uit de weg ruimen. 'Ons natuurbeleid heeft niet tot doel om gebieden op slot te doen, om ze tegen mensen te beschermen. Integendeel, in de nota 'Natuur voor mensen, mensen voor natuur' hebben we juist aangegeven dat natuur óók die recreatieve functie moet vervullen. Dat mensen erin moeten kunnen. De wilde natuur is niet alleen leuk voor veldbiologen'.

En directeur Erik Zindel van de VVV Zuid-Holland: 'We betalen Deltanatuur met z'n allen. Als je paden aanlegt met brandnetels aan de randen, gaat bijna niemand er van

af.' Als laatste Hans Visser, regiobeheerder bij het Zuid-Hollands Landschap. Hij zegt dat er veel mogelijkheden zijn om mensen van Deltanatuur te laten genieten. 'Ik denk aan hoogwatervluchtplaatsen en paden met vlonderconstructies. Het gaat bij Deltanatuur om aangepaste vormen van recreatie.'

Tot slot heeft TeVoet in de Deltanatuur-brochure onder het kopje 'Deltanatuur is voor iedereen' nog twee interessante antwoorden gevonden. Op de vraag 'Staan de recreanten straks toeterend in de file op onze polderwegen' luidt het antwoord: 'Dat is absoluut niet de bedoeling. Deltanatuur is geen natuur voor massa's mensen tegelijk. Door de grootschaligheid, de vormgeving en de beperking van voorzieningen zullen recreanten zich spreiden in kleine aantallen. De meest afgelegen gebieden kunnen slechts de fanatieke natuurliehebber vervachten.' Dat lokt meteen de vraag uit 'Is Deltanatuur dan alleen voor stoere types en natuurfreaks?' 'Veel stukken wel. Door middel van zonerings zullen grote gebieden worden afgeschermd voor de gemakzoeker. Daar kunnen mensen zich een weg banen langs smalle, zompige sporen in de wildernis.'

Misschien moet TeVoet een aantal mensen nog eens herinneren aan hun uitspraken als het daadwerkelijk om de inrichting van de Deltanatuur gaat.

Kwartaalwandelingen in Gelderland

TeVoot regio Gelderland

Met ingang van het tweede kwartaal 2003 gaan wij ieder kwartaal een wandeling organiseren. Niet alleen omdat wandelen zo fijn en gezond is, maar ook om de onderlinge contacten tussen leden aan te halen, nuttige zaken te bespreken en als het even kan nieuwe belangstellenden te trekken. Deze kwartaalwandelingen vinden plaats in onze eigen regio, het mooie Gelderland.

De eerste wandeling zal gelopen worden op zondag 4 mei in de omgeving van Groesbeek. Aanvullende gegevens zullen volgen in het aprilnummer van Lopend Vuur. Noteer ook vast de volgende data van de herfst- en winterwandeling: respectievelijk 14 september en 7 december.

Voor meer informatie kun je contact opnemen met Jan Altena, tel. 026-4450028 of Ton Schipper, tel. 0317-617644.

Hulp gevraagd op Voorne-Putten

TeVoot regio Zuid-Holland Zuid

In het kader van het Masterplan Recreatie en Toerisme Voorne-Putten-Rozenburg is aan het recreatieschap VPR gevraagd samen met TeVoet de routestructuren aan te leveren voor een wandelpadenplan op Voorne-Putten. Er heeft inmiddels een inventarisatie plaats gevonden van de bestaande gemarkeerde wandelroutes en er is globaal aangegeven welke ontwikkelingen verder wenselijk zou-

den zijn. Je moet daarbij denken aan nieuwe onverharde routes langs kreken, over boerenland, over grasdijken, door ruilverkavelingsbossen en door nu nog afgesloten natuurgebieden. In een bescheiden werkgroep (Recreatieschap, WLTO, Staatsbosbeheer, Waterschap, betrokken gemeenten en TeVoet) wordt de haalbaarheid uitgewerkt. Eventueel wordt gezocht naar aanvaardbare alternatieven.

Voor het echte veldwerk is er **dringend behoefte** aan een aantal enthousiaste wandelaars. Het is niet persé nodig het gebied op je duimpje te kennen. Voorlopig is besloten te beginnen met het opwaarderen van de Voornse Vestingroute, ooit uitgezet in het kader van het Groene Netwerk van de provincie Zuid-Holland. We willen hem nalopen aan de hand van de toenmalige kaart. Daarbij zullen we letten op de toestand van de resterende markering en aanbevelingen en suggesties doen voor verbeteringen van de route zelf. In een later stadium komen ook de ontwikkeling en het uitproberen van geheel nieuwe routes aan bod. Als je mee wilt doen, neem dan even contact op met Jannie Trouwborst, tel. 0181-641053.

Wandeloverleg Veluwe

TeVoot regio Gelderland

Omdat de actieve kern van TeVoet Gelderland vrij klein is om met name de belangrijkste taak, belangenbehartiging, te verrichten is naar samenwerking gezocht. Sinds kort wordt nu met Nivelleden samengewerkt in het

Wandeloverleg Veluwe, één van de regionale samenwerkingsverbanden, op initiatief van TeVoet opgericht door de Stichting Wandelplatform/LAW.

In dat verband zullen wij ons in eerste instantie bezighouden met wandelmogelijkheden in het gebied van de landinrichtingsplannen Epe-Vaassen en Putten-Nijkerk. Ook wordt ingespeeld op actuele ontwikkelingen in de regio. In een reactie op een ontwerp-groenplan van de gemeente Arnhem werd aangedrongen op goede wandelmogelijkheden en werden suggesties gedaan voor wandelroutes door het stedelijk groen met aansluiting naar het groen rond de stad en de daar lopende langeafstandswandelwegen. Bij het recreatieschap, dat een plan voor verbetering en verharding van fietspaden voorbereidt, werd gepleit voor handhaving en waar nodig creatie van wandelpaden. Wij hebben advies en overleg bij deze projecten aangeboden. En tenslotte ging er een brief naar de met recreatie belaste afdelingen van alle gemeenten op de Veluwe om bekendheid en aandacht te geven aan het wandeloverleg (de wandellobby dus) met het aanbod om mee te denken en te adviseren over behoud en ontwikkeling van wandelmogelijkheden.

We verwachten het nog druk te krijgen en kunnen dus heel goed versterking gebruiken. Wie heeft zin om mee te doen met deze actieve groep? Aanmelding of informatie bij Annie Jaspers, tel. 026-4460156 of Ton Schipper, tel. 0317-617644 of 06-21403331.

Lopen met de ezel

Veel Nederlanders hebben elders ontdekt hoe plezierig het kan zijn te wandelen met kinderen en een ezel. Het klinkt nogal buitenlands, maar ezelstal De Edelingen in Elburg denkt een gat in de markt te hebben ontdekt.

Je wilt bijvoorbeeld het Pieterpad, de Zuiderzeeroute of het Maarten van Rossumpad lopen. Dan plan je zelf de route, of stelt er eenje samen met hulp van De Edelingen. Overnachten op boerencampings of in trekkerhutten. De Edelingen zorgt voor het vervoer van de ezels naar het startpunt. Aan het eindpunt staat de man van de ezelstal weer te wachten. Vóór zo'n meerdaagse wandeling is er een uitgebreide kennismakingsdag. Daar leer je de dieren opzadelen en bekakken en er wordt uitgebreid uitgelegd hoe ezels verzorgd willen worden. Voor gezinnen met kinderen zijn er kleine huifkarren beschikbaar. Handig: de bagage kan in de kar en de kinderen kunnen er in uitrusten.

Er zijn ook wandelingen van een dag mogelijk, eventueel gecombineerd met een picknick. Een mooie voorbereiding op een trektocht als je zelf geen zin meer hebt je bagage te dragen.

Bron: De Volkskrant 5 oktober 2002.

Informatie over de ezelwandelingen: www.ezelstal.nl.

Meld knelpunten

Een pad afgesloten of omgeploegd, een bruggetje weggehaald, een hek geplaatst? Meld het aan het 'Meldpunt wandelen' in Amersfoort, tel. 033-4653660.

Ook plannen of berichten die het einde van een wandelpad of wandelroute kunnen betekenen, zijn meer dan welkom bij het meldpunt: voetpaden die op de nominatie staan om als fietspad te worden geasfalteerd, snelwegen die een aantrekkelijke route dreigen te onderbreken, enz.

Het Meldpunt wandelen is ook via internet bereikbaar op www.wandelnet.nl. Schriftelijk kunnen meldingen worden doorgegeven aan het Meldpunt wandelen, p/a Wandelplatform-LAW, Postbus 846, 3800 AV Amersfoort.

Herdruk Maarten van Rossumpad

Het nieuwe gidsje van het Maarten van Rossumpad, uitgekomen mei 2001, combineert het oude traject van het Maarten van Rossumpad (over de Veluwe van Arnhem naar Zwolle en door naar Ommen) en het Vierstromenpad van Den Bosch naar Bennekom. Beide waren door het NIVON uitgezette routes. Ze zijn nu in één gidsje als LAW4 beschreven.

LAW202 wordt LAW4

Het vroegere Maarten van Rossumpad stond te boek onder het nummer LAW202. In 1994 is het oude gidsje uitgekomen.

Op slechts enkele punten verschilt de nieuwe route van de LAW4 met de 202. Het stukje van Arnhem station tot aan de grote vijver in Sonsbeek park is nu ingekleurd als een aanlooproute. Andere wijzigingen situeren zich op:

- **kaart 11:** De route loopt nu ten westen van de wijk Berg en Bos (ten westen van het zwembad en de Arendsburght).
- **kaart 13:** Ter hoogte van Kasteel Cannenburgh moet je nu bij wegwijzer 21088 rechtdoor, een smal poortje door. Je komt dan ongeveer bij wegwijzer 14095 op de Laarseweg, waar je de route weer naar links kunt oppakken.
- **kaart 14:** Bij het Wisselsche Veen loopt de route iets westelijker langs de Berghoeve.
- **kaart 16:** Bij de Galgeberg loop je nu rechtdoor de heide van de Renderklippen op. Even voorbij de schaapskooi kom je bij 'De Paraplu' weer op de oude route.
- **kaart 20:** De route loopt nu door landgoed Windesheim. Vanuit het noorden moet je bij boerderij De Kring linksaf. Bij de Havezathe kom je op de oude route. Op het landgoed zelf moet je over 'de boomstam'. Wie daar tegen op ziet, kan het best de oude route volgen. Deels is dat nu het nieuwe geel-rood gemarkeerde Hanzestedenpad.
- **kaart 21:** Tussen Windesheim en De Colckhof (kaart 22) is een grotere wijziging in de route aangebracht. Na Windesheim moet je rechtsaf in plaats van linksaf.
- **kaart 26/27:** Ook de laatste wijziging in dit deel van het nieuwe Maarten van Rossumpad is wat ingrijpender. Er is een nieuwe route gezocht tussen Kasteel Rechteren en Vilsteren. Deze loopt via het Huis Hessum en het natuurreservaat De Plaggemars.

De vermelde kaartnummers corresponderen met de nummers in het uit 1994 daterende gidsje.

Zuidelijke Veluwezoom

Om een kortsluiting tussen het oude Maarten van Rossumpad en het beginpunt van het Vierstromenpad bij het NIVON-huis De Bosbeek in de bossen bij Bennekom te krijgen, is een volledig nieuw traject ontwikkeld. Dit loopt – vanaf Bennekom gezien – ten oosten van Heelsum, onder de A50 door, langs Kasteel Doorwerth en Hevedorp. Het is een mooi traject op de rand van stuwwal en uiterwaarden. Ter hoogte van Oosterbeek gaat het - als de waterstand het tenminste toelaat - door de Rosandapolder, waarvoor aller-

lei plannen worden ontwikkeld in het kader van 'Ruimte voor de rivier'. Langs de spoorbaan in noordelijke richting langs Mariëndaal, de Amsterdamseweg over, rond de wijk Bakenberg en langs Kasteel Zypendaal naar de grote vijver in Sonsbeek park.

Het oude Vierstromenpad

Wie het traject door het rivierengebied van Den Bosch naar Bennekom wil lopen schaft het best het nieuwe gidsje van het Maarten van Rossumpad aan. Vanwege de vele wijzigingen is het gidsje van het Vierstromenpad – dit dateert al uit 1987 – niet meer bruikbaar.

Van noord naar zuid – in deze richting was de oude route beschreven – zijn de volgende wijzigingen aangebracht:

- **Vanaf het Lexkesveer bij Wageningen tot aan Buren** is een volledig nieuwe route ontwikkeld. Deze voert allereerst door de uiterwaarden bij Wageningen. Dan gaat het binnendijs via de Wageningse Afweg naar de Grebbesluis onderaan de Grebbeberg. Misschien is het binnenkort mogelijk – dit is overigens niet in het gidsje aangegeven – vanaf de Wageningse Haven over de zomerdijk naar het Opheusdse Veer te lopen. Een medewerker van het informatiecentrum bij de Blauwe Kamer vertelde vorig najaar aan TeVoet dat er plannen zijn deze open te stellen. Dan wordt het ook aantrekkelijker de rondgaande route in het natuurgebied De Blauwe Kamer 'mee te nemen', een schitterend traject in dit eerste project van het plan Ooievaar om de rivier meer ruimte te geven en tegelijkertijd aan natuurontwikkeling te doen. Het Maarten van Rossumpad laat De Blauwe Kamer helaas nog links liggen.

Vervolgens gaat de route zowel bovenover als onderlangs de Grebbeberg naar de brug bij Rhenen. Aan de overkant gaat het niet over de dijk langs de Rijn, hier Marsdijk geheten. Gekozen is voor de zuidelijker gelegen dijk langs een oude Rijnstrang, terecht Rijndijk genoemd want hier liep vroeger de Rijn, langs de dorpjes Aalst en Lienden. Over veel dijkweggetjes gaat het naar Maurik en Rijswijk. Via Zoelmond wordt dan na vele kilometers het stadje Buren bereikt.

- **Van Buren tot aan Rossum** (we zijn dan al voorbij Zaltbommel) wordt bijna geheel de oude route gevolgd. Alleen ten zuiden van Wadenhoijen en bij Heesselt zijn kleine wijzigingen in de route aangebracht.
- **Na Rossum** is nog maar zo'n vier kilometer van de oude route gehandhaafd, het traject van het veer van Alem langs de Maasdijk bij Het Wild tot aan Gewande. Heel terecht is de route nu omgelegd door het natuurontwikkelingsgebied van

Fort St. Andries, waar Maas en Waal elkaar bijna raken. Even verderop, in het dorpje Heerewaarden, is het bezoekerscentrum De Grote Rivieren gehuisvest. Vanuit Heerewaarden kun je in de zomermaanden het voetveer naar Varik pakken, wat het mogelijk maakt een rondje (van zo'n 28 km) naar Zaltbommel te maken. Na Heerewaarden loopt de route over de Maasdijk naar het veer bij Lith. Via enkele fraaie kleine paadjes in dit dorp, bekend van Anton Coolen's 'Dorp aan de rivier', gaat het naar het minder mooi ogende recreatiegebied van de Lithse Ham. Dan over een kronkelend dijkweggetje met schitterende boerderijen langs Maren-Kessel naar het veer van Alem.

Een nog niet benut dijkje in de Stifse Waard

- Voor het laatste stuk **tot aan Den Bosch** is nu gekozen voor een route ten noorden en westen van de stad, langs Oud Empel, Crèvecoeur en Engelen in plaats van een omtrekkende beweging aan de zuidkant. Je nadert Den Bosch dus niet meer vanuit het Bossche Broek. Aan de ene kant jammer, maar er zijn voldoende andere gemarkeerde routes door deze polder waar je een schitterend gezicht hebt op de stadswallen en het silhouet van de stad met als hoogtepunt de St. Jan. Aan de andere kant benadrukt de nieuwe route meer het rivierenkarakter van het zuidelijk deel van het Maarten van Rossumpad. En je krijgt nog het zicht op Haverleij, de nieuwste uitbreidingswijk van Den Bosch, die stedenbouwkundig zo is uitgewerkt dat het lijkt of er in het vlakke polderland een aantal kastelen voor je opdoemt.

De route door het rivierenland is er zeker beter van geworden. Het grootste deel blijft over verharde (dijk)weggetjes lopen. Maar het moet gezegd, het valt ook niet mee in het Rivierengebied onverharde paden te vinden. Het is dan ook jammer dat er niet voor gekozen is de route door enkele uiterwaarden waar op dit moment natuurontwikkelingsprojecten worden of zijn uitgevoerd, te voeren, ook niet als optie voor de komende jaren. Op zich zijn er goede mogelijkheden in de Stifse Waard bij Ophemert (zie bijvoorbeeld het boekje 'Natuurtochten in Nederland', deel 2 Rivierengebied), de Heesseltsche Uiterwaarden (daar loopt een heel mooi dijkje doorheen) en de Koomwaard bij Empel. In het gidsje wordt volstaan met de verzuchting dat 'het ook niet zeker is dat wandelaars er overal door zullen kunnen! Maar of er door de routemakers ook daadwerkelijk voor geijverd is.....

Spoorbrug Moerputten exclusief voor wandelaars

De langverwachte restauratie van de 600 meter lange Moerputtenbrug tussen Den Bosch en Vlijmen gaat dit jaar van start. De brug ligt in de oude spoorlijn van Den Bosch naar Lage Zwaluwe door de Langstraat, in de volksmond het Halve Zolenlijntje genoemd vanwege het enkelspoor en de vlakbij gelegen schoen- en lederindustrieën. De spoorlijn, die tussen 1886 tot 1890 is aangelegd, heeft tot 1972 dienst gedaan.

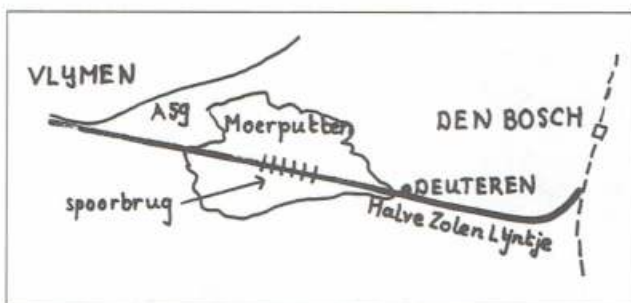
Bijzonder wandeltraject

De restauratie van de meer dan 100 jaar oude brug – dit gebeurt in opdracht van Staatsbosbeheer – neemt drie jaar in beslag en gaat voorzover nu bekend ongeveer 6,5 miljoen euro kosten. Als het werk eind 2005 klaar

zenpad over de spoordijk naar het begin van de brug te lopen. Wel snel zijn, want tegen eind februari wordt dat stuk van de spoordijk en het laarzenpad vanwege de herstelwerkzaamheden afgesloten! De brug zelf is eind vorig jaar hermetisch afgesloten, vanwege het grote gevaar dat je liep bij – illegale – betreding. Je loopt er hoog boven het water over wrakkige ijzeren platen.

Dwars erdoor

De spoorlijn loopt dwars door het natuurgebied Moerputten, het grootste laagveengebied in Brabant.

is mogen alleen wandelaars van de brug gebruik maken, heeft beleidsmedewerker recreatie Jan Blok van Staatsbosbeheer aan TeVoet verzekerd, daarmee tegemoet komend aan een uitdrukkelijke wens van TeVoet (zie Lopend Vuur september 2002). Ook de fietsers hadden er graag over heen gewild, maar dat verzoek is door Staatsbosbeheer 'onverbidde-lijk' afgewezen. Daarmee wordt de Moerputtenbrug een wel heel bijzonder wandeltraject.

Je kunt er nu al een kijkje nemen door vanuit de oostzijde (bij Deuteren) via een SBB-laar-

Het gebied werd vanaf ongeveer 1700 gebruikt voor natte verving, de gewonnen turf werd vooral in Den Bosch afgezet. Rond de grote waterplas vind je rietvelden, moerassen, wilgenstruwelen, schraal- en hooilanden. Vanouds is het een heel open omgeving. Tot het eind van de 19e eeuw mocht in de ruime omgeving van Den Bosch (open schutsveld) niet worden gebouwd. Ook was het gebied erg belangrijk voor de waterberging. De spoorbrug moest kunnen fungeren als een doorlaat wanneer de waterstand in het Bossche Broek te sterk zou stijgen.

Moerputtenbrug tijdelijk hermetisch afgesloten

Dit jaar worden bij wijze van proef 5 van de 36 pijlers onder handen genomen. Daarbij wordt ook bekeken hoe de zeldzame beplanting als steenbreekvaren en groenvaren op het metselwerk zich houden. In december begint dan de restauratie van de overige pijlers en de brugdelen die een voor een zullen worden verwijderd, opgeknapt en teruggelegd. Met de start van de werkzaamheden komt een einde aan een jarenlang touwtrekken om het behoud en aan de discussie over de financiering van de opknabbeurt.

Richting Vlijmen ligt in de spoordijk nog een brug die moet worden opgeknapt: de Venkantsebrug. Deze is gemeentelijk eigendom. Het is bij Staatsbosbeheer niet bekend of daar ook mee aan de slag wordt gegaan.

Geduld tot 2006

Tot 2006 moeten we dus nog geduld hebben om over de brug en de spoordijk te kunnen wandelen. Dan is er een fantastische route van Deuteren bij Den Bosch tot Vlijmen. En verder naar het westen over een eeuwenoud dijkje richting Drunen.

TeVoet heeft nog wel bij Staatsbosbeheer nagevraagd of er een (in elk geval tijdelijke) route langs de zuidkant van het natuurgebied Moerputten mogelijk was vanaf de Deuteresstraat naar de spoordijk richting Vlijmen. Dit verzoek is niet gehonoreerd vanwege de kwetsbaarheid van het gebied. Het is onder meer het leefgebied van het pimpernelblauwtje. Dat maakt dat je de komende drie jaar beter niet in deze omgeving kan gaan wandelen. Hoewel een aantrekkelijk open gebied, kan je er enkel alleen over lange, gevaarlijke (sluip)wegen lopen.

De komende tijd wil TeVoet zich nog sterk maken om vanaf het station Den Bosch over de oude spoordijk naar Deuteren te kunnen lopen. Dit stuk van de spoordijk is in handen van de gemeente. Het zou een mooi voorbeeld van 'wandelen de stad uit' kunnen worden.

Staatsbosbeheer restaureert de Moerputtenbrug

Petri van Asseldonk

Het landschap beter bekeken en begrepen

Niet voor niets luidt de missie van TeVoet: vereniging van wandelaars, op de bres voor het behoud en verbetering van de wandelmogelijkheden, zoveel mogelijk onverhard en in aantrekkelijke landschappen. Wandelen is één, het landschap waar je doorheen wandelt is twee. En weten hoe het in elkaar zit, maakt het allemaal nóg veel interessanter.

De Meierij in de kijker

Landschapselementen als knotbomenrijen, zandpaden en houtwallen, en de hoogteverschillen in de vorm van bolle akkers en steilranden geven identiteit aan het bijzonder cultuurlandschap van de Meierij. Door de in uitvoering zijnde ruilverkaveling Sint Oedenrode staat dat landschap ook onder (on)behoorlijke druk. Vooral in het zuidelijk deel van deze zeer grote verkaveling – momenteel gaat de omgeving van Zijtaart op de schop – verdwijnt er in rap tempo veel moois, ook veel onverharde paden.

De expositie 'De Meierij in de kijker' toont onder andere met foto's het belang van het agrarisch cultuurlandschap van de Meierij. Deze expositie van het Natuurmuseum Brabant is de komende maanden nog te zien in achtereenvolgens Bostel, Veghel en Schijndel. Plaatselijke verenigingen organiseren landschapswandelingen wanneer de expositie hun gemeente aandoet.

Meer informatie over de expositieplaatsen en bijbehorende wandelingen is te vinden op www.natuurmuseumbrabant.nl.

Het Zeeuwse zeeleilandschap

Voor veel wandelaars ligt Zeeland ver weg. Het beeld dat er bij hen leeft, is er veelal een van uitgestrekte, kale polders. Nu valt niet te ontkennen dat het overgrote deel van Zeeland op de zee is veroverd door bedijking. Uitgezonderd de duinstrook op de 'koppen van de eilanden' en een smalle strook dekzand langs de Belgische grens die eerder aan Brabant doet denken. En natuurlijk het unieke 'landschap' van de grote zee-armen. Wie eens goed naar dat ingepolderde land kijkt, ziet een grote variëteit aan landschappen. Vergelijk maar eens de kleine, vaak intieme poldertjes, soms maar één perceel groot op Zuid-Beveland met grote indijkingen van na de 17e eeuw op Zeeuwsch-Vlaanderen. De oudste indijkingen hebben weer een heel ander karakter, zij dateren uit de 12e eeuw en worden niet voor niets het oudland genoemd.

Mooie voorbeelden vormen nog steeds de Yerseke en Kapelse Moer en het Oudland rond Nisse, met hun onregelmatige verkaveling, hollebollige weilanden, met de afwisseling van kreekruggen en poelgronden en hun kronkelende weggetjes en sloten. De verschillen hebben alles met de ontstaansgeschiedenis te maken. Dat alles wordt uitgelegd in het boekje 'Het Zeeuwse zeeleilandschap'. Het gaat ook in op de verschillende verschijningsvormen van de Zeeuwse dorpen. Ooit geweten dat er ringdorpen (bebouwing rond de kerkring), dijkdorpen, straatdorpen en voorstraatdorpen (met een heel karakteristieke brede dorpsstraat loodrecht op de zeedijk die de haven met de kerk verbindt) zijn? De meeste Zeeuwse dorpen zijn nog heel duidelijk in één van die categorieën in te delen. Uiteg over krekken en welen – ook daarin blijken nog veel verschillen te zijn, de ene kreek is de andere niet – en over karrevelden en inlagen completeert het boekje. Alle informatie geeft je als niet-ingewijde, een heel andere kijk op die 'kale Zeeuwse polder'. Eén ding is jammer: je zult je beeld van Zeeland moeten herzien. Op zoek naar al die 'zeeleilandschappen' en alles wat daarin valt te beleven, wordt wandelen in Zeeland een echte belevenis.

Het boekje 'Het Zeeuwse zeeleilandschap' (52 pag.), een uitgave van de provincie Zeeland, is gratis te bestellen bij het informatiecentrum van de provincie, tel. 0118-631400.

Noordelijk slib

Jaap Mels wandelt langs de hele Waddenkust en fotografeert. In december was hij ergens in Denemarken aangeland. Hij exposeert van 4 februari tot 14 maart in fotogalerie De Kleine Klub. Nieuwe Rijn 1 in Leiden, dagelijks van 12.00 tot 18.00 uur geopend. De tentoonstelling 'Noordelijk slib' bestaat uit zwart/wit opnamen van de Waddenkust en was eerder te zien in Galerie Lichtzone te Groningen.

Teleac-cursus

Vanaf zondag 16 maart is gedurende zes weken de serie Het Nederlandse Landschap te zien op tv, een nieuwe Teleac-cursus. Ongetwijfeld een aanrader voor iedereen die meer wil zien en genieten van de omgeving waarin hij loopt. En misschien een must voor vooringenomen wandelpadenmakers als je zo eens terugkijkt op de discussies die TeVoet met hen heeft.

Zes landschappen passeren de revue. In de eerste aflevering wordt een bezoek gebracht aan het **zandlandschap** rond Winterswijk, een gebied dat wordt getypeerd door beken, essen en scholtegoederen. In de aflevering van het **rivierenlandschap** zien we hoe het samenspel van mens en rivier de inrichting van het landschap rond Asperen, Buren, Varik en Tiel heeft bepaald. In de derde aflevering over het **heuvellandschap** wordt op zoek gegaan naar de geschiedenis van holle wegen, graften en mergelgroeven. In het Friese Westergo en Het Bildt zien we hoe de vroegere bewoners voortdurend nieuw land wonnen op de zee: het **zeeleilandschap**. Verwondering over de lange stroken cope-ontginningen bij Oudewater en het laagveen dat nog steeds verder inklinkt voert de boventoon in de aflevering over het **laagveenlandschap**. In de laatste aflevering wordt uitgewaaid in het **duinlandschap** tussen IJmuiden en Zandvoort en wordt het landgoed Elswout en een oud aardappelveldje bezocht.

Als je het met eigen ogen wilt zien, door alle 'landschappen' loopt wel een LAW-pad: het Scholtepad door het zandlandschap, het Lingepad en het Maarten van Rossumpad door de Betuwe, het Krijtlandpad door het heuvellandschap, het Friese Kustpad door het Friese zeeleilandschap, het Groene Hartpad en Floris V-pad door het laagveenlandschap en het Visserspad en Duin- en polderpad door het duinlandschap.

Meer informatie op www.teleac.nl.

Tentoonstelling over de vreugde van het wandelen

Langs oevers en over dijken

Tot en met 31 augustus 2003 is in Kasteel Groeneveld in Baarn de tentoonstelling 'Langs oevers en over dijken' te zien. Deze expositie is gebaseerd op de wandelingen die beeldend kunstenaar en lange afstandswandelaar Lieuwe Wynia maakte langs de oevers van de voormalige Zuiderzee en over de dijken van een aantal beken en rivieren. Die wateren hebben alle gemeen dat ze uitmonden in het IJsselmeer.

Wandelen is voor Lieuwe Wynia niet alleen een recreatieve bezigheid, maar meer nog een intense manier om het landschap te ervaren. Hij volgt niet de uitgezette routes en genummerde paden. "Mijn doel was zo dicht mogelijk langs het water te lopen", zegt Wynia tegen TeVoet. "Het Verkade-album van Jac. P. Thijsse heeft mij tot deze tocht geïnspireerd." Niet echt een wandelaar, kreeg hij na een tochtje van Bunschoten naar Harderwijk de smaak te pakken. In een- en meerdaagse wandelingen heeft hij alle oevers van de voormalige

Zuiderzee opgezocht. Ook de Afsluitdijk. "Ik vond dat ik ook dat stuk moest lopen. Eén raad had ik meegekregen van vrienden. Achteraf een heel goede. Let niet op de hectometerpaaltjes."

Kornwerderzand

Ontzettend heeft hij van dat stuk tussen het water genoten.

Het was voor Wynia een spannende tocht: "Je komt zo op de meest idiote plekken. Er zal vast wel ergens een boer zijn geweest die naar zijn voorhoofd heeft gewezen. Wat doet die man nou gek! Ik heb klem gezeten in een hek. En me helemaal vastgelopen in een bos in de buurt van Huizen." Wynia erkent dat zo'n tocht niet voor iedereen is weggelegd. "Zou ook niet goed zijn, een enkeling kan van de gebaande paden afwijken. Als iedereen dat zou gaan doen, heb je een probleem."

"Na de Zuiderzee wilde ik verder wandelen. Maar ik had wel een thema nodig." Het zijn de

beken en rivieren geworden die in het IJsselmeer uitmonden: de Utrechtse Vecht, de IJssel, de Grift, de Eem, de Tjonger en de Overijsselse Vecht. Op de tentoonstelling zijn onder meer panoramafoto's te zien van één meter, exact genomen op de plaats waar deze wateren in het IJsselmeer uitmonden. Ook op andere punten is Wynia consciëntieus te werk gegaan. Zo heeft hij vanaf alle bruggen in de Overijsselse Vecht van ver in Duitsland tot aan de monding, precies op het midden staand, een opname gemaakt in de stroomrichting, die als 'diafilm' wordt gepresenteerd.

Voorafgaand aan een wandeling doet Wynia research naar een gebied en met behulp van topografische kaarten zoekt hij de route uit. Hij legt zijn wandelingen vast aan de hand van

foto's, aantekeningkaarten en een dictafoon. Naderhand wordt de wandeling uitgewerkt in meerdere albums. Deze documentatie vormt de basis van de tentoonstelling 'Langs oevers en over dijken'.

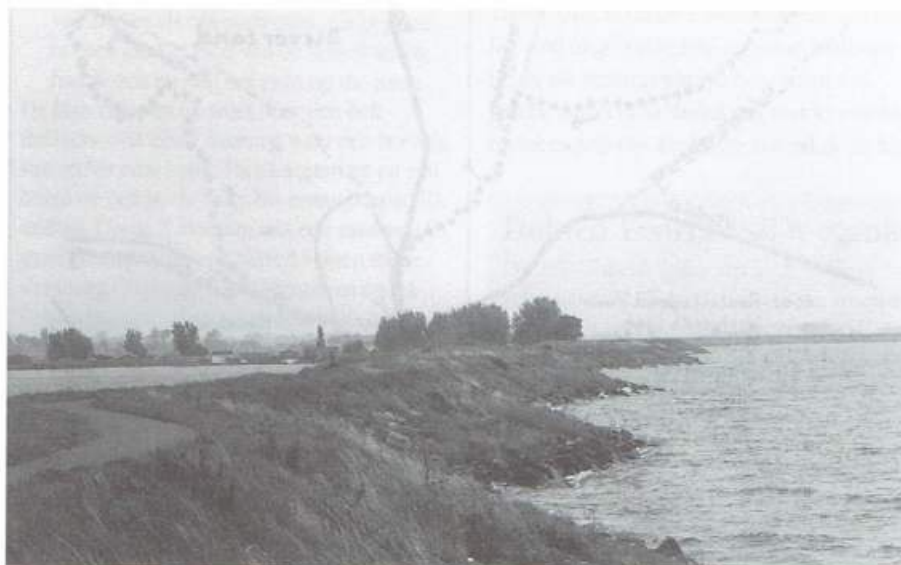

Muiden bij kruifabriek

"Ik heb nog één probleem", zei hij begin januari, een maand voor de opening van de tentoonstelling, tegen TeVoet. "Kasteel Groeneveld heeft mij een deftige kamer toegewezen. Daar mag geen spijker in de muur." Zijn gedachten gingen toen uit naar 'een berg oud hout en pallets' in het midden van de zaal om het een en ander aan te bevestigen.

De tentoonstelling geeft een idee hoe een lange afstandswandelaar de natuur en het landschap beleeft en laat zien hoe Lieuwe Wynia het ervaren heeft om deze route te wandelen.

Kasteel Groeneveld in Baarn is geopend op dinsdag tot en met zondag van 11.00 tot 17.00 uur. De toegangsprijs voor alle activiteiten in het Kasteel bedraagt € 3,50 voor volwassenen. MJK geldig.

Kinswmeer

Klimwerk rond Diever

Vanuit Diever zijn veel mooie wandelroutes te lopen. Deze Lopend Vuur-route is een 'andere' dan de meeste wandelaars gewend zijn. Niet alleen is de lengte met z'n 18 km behoorlijk. Ook de paden zijn nogal smal en weinig begaanbaar. Het bosbeheer ter plaatse draagt er veel toe bij om je het gevoel te geven dat je de eerste bent die op het pad loopt. Veel paden worden dan ook geblokkeerd aan het begin en eind, maar waar de route erlangs gaat, kun je met een gerust hart verder, al is het met wat klimwerk.

Drents brinkdorp

Diever is een oud Drents brinkdorp. Vanouds was het een dingspil, een centrum van rechtspraak. Ook de 'Schulte' woonde en werkte hier, waarvan 'Het Schultehuis' nog getuigt. Ook de kerk op de Brink is vele eeuwen oud en bij opgravingen eind jaren 90 werd een deel van de vroegste fundamenten uit de Middeleeuwen blootgelegd.

Startpunt is van de parkeerplaats tegenover de VVV/bezoekerscentrum in de kern van Diever. Hiervandaan LA over het fietspad tot de volgende kruising. Hier LA (Het kasteel) en direct links aanhouden. De klinkerweg wordt een zandweg. Een asfaltweg oversteken en de klinkerweg (Groningerweg) verder volgen. Na het hunebed op de eerste kruising LA het bos in.

In het bos zie je rechts nog het restant van een grafheuvel. De stuifzandbossen in dit gebied zijn zeer fraai en groot en geven duidelijk aan dat bebossing noodzakelijk was om de essen te beschermen tegen het oprukkende zand.

De zandweg volgen en na het aan je linkerhand gelegen landgoed Hezenberg op een ruime vijsprong het bospad RA ingaan. Zijpad negeren en op een T-kruising met zandweg RA gaan. Na 50 meter LA een bospad ingaan. Zijpaden negeren tot een T-kruising met een bospad.

Onder de bomen is de kraaiheide in grote getale aanwezig, een unicum in Nederland.

Zandduinen

Op de T-kruising RA over een zandduin. Eerste bosweg RA en op de volgende kruising ook RA. Vervolgens het eerste bospad RA inslaan. Een zandduin opgaan en vrijwel rechtuit naar beneden een brede zandweg oplopen die golvend over een volgend duin gaat. De bosweg daarachter ca. 100 meter volgen en op kruising LA.

Vanaf dit punt wordt het terrein vlakker. De bossen waar de route doorheen voert zijn oorspronkelijk bedoeld voor de houtproductie en dat is nog goed te zien. Regelmatig liggen hier nog perceelstenen op een kruising van bospaden.

Op de splitsing rechts aanhouden en daarna steeds rechtdoor gaan tot T-kruising (zijpaden

negeren). Op de T-kruising LA en bij splitsing links aanhouden. eerste pad RA ingaan en dit steeds rechtdoor blijven volgen tot aan een zandweg met fietspad, het zg. Studentenpad. Op dit punt LA en vrijwel direct RA een zandpad ingaan (Kosterveldweg). Op de tweede vijsprong de tweede weg (schuin) links ingaan.

Door de verhoging van de waterstand loopt het water uit het iets verderop gelegen ven in natte tijden tot in het bos links. Door de waterdichte ondergrond kan het alleen maar verdampen waardoor het soms heel lang blijft staan.

Dit pad 500 meter langs het heideveld blijven volgen, weer in het bos komt er een fietspad bij.

Na weer 500 meter is er links een klaphekje. Op het zandduin erachter heb je een

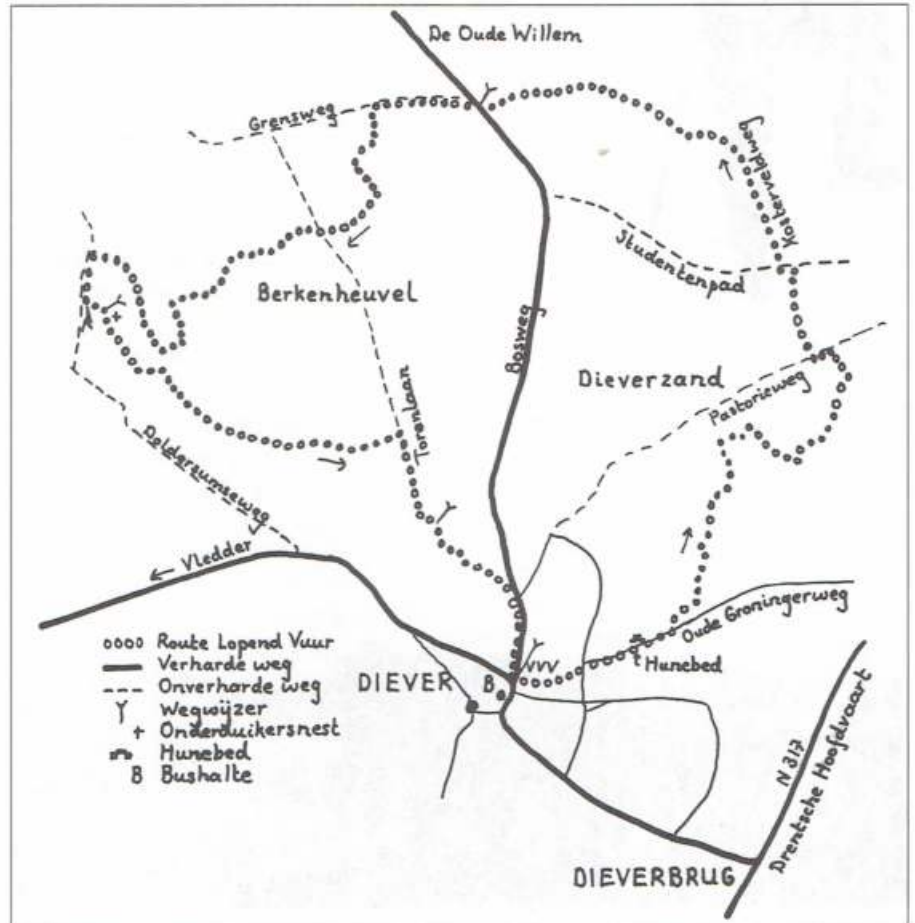
fraai uitzicht over de heide.

De zandweg verder volgen langs een camping naar het fietspad dat langs de klinkerweg ligt. Hier RA. en bij paddestoel 24358 LA de klinkerweg oversteken (Bosweg) en een zandweg ingaan (Grensweg). Deze zandweg volgen (privé- en paardenpad negeren) en eerste pad links ingaan (oranje paal). Een kruising rechtdoor en het eerste pad LA. Op volgende kruising RA.

Berkenheuvel

In dit gebied, Berkenheuvel geheten, zijn de beheersmaatregelen erop gericht om minder bezoekers over de mooiere paden te laten lopen. TeVoet is van mening dat het juist deze paden zijn die het wandelen er veel interessanter op maken. Gelukkig is het niet verboden om langs en over de vele blokkades te gaan. De paden erachter zijn nu des te fraaier en worden mede opgehouden door de in het gebied loslopende koeien.

Op kruising rechtdoor gaan, langs ongezaagde bomen, een smal voetpad volgen. Op de volgende kruising weer over takken rechtdoor het voetpad blijven volgen en op de derde kruising evenzo. Dan op kruising RA, bij een rood paaltje, op de volgende kruising opnieuw

RA een brede boslaan in. Waar deze rechtsaf buigt, rechtdoor gaan over bomen heen. Dit pad gaat langs een 'dobbe' en komt uit op een brede zandweg met fietspad.

Je kunt hier naar rechts om het Doldersummerveld te bereiken. Dit open heidegebied wordt zomers begraasd door Limousin koeien en 's winters door schapen. In de beheersboerderij van Natuurmonumenten is daarvoor een grote potstal gebouwd voor een zo natuurlijk mogelijk beheer. daarvoor wordt ook het waterpeil in het Drents-Friese Woud weer naar oude hoogten gebracht. Dit wil men bereiken door de twee waterlopen in dit veld, de Tilgrup en de Vledder Aa, zo aan te passen dat alleen het hoognodige water wordt afgevoerd.

De zandweg LA opgaan en de eerste zandweg LA. RA langs onderduikershol.

Het onderduikershol is een plaats waar in de Tweede Wereldoorlog lange tijd een groep mensen zich verborgen heeft weten te houden. Het is reeds vele malen hersteld want de natuur gaat hier zijn eigen gang. Enkele scholen in Diever hebben dit onderkomen geadopteerd en schenken er regelmatig aandacht aan.

Schepers

De route vervolgen en op de volgende kruising LA tot aan een T-kruising. Hier RA en deze zandweg blijven volgen tot aan het hek in de afrastering van dit gebied. Door het hek gaan en rechtdoor de zandweg vervolgen. Op splitsing links aanhouden een bospad in. Op een kruising rechtdoor gaan en ook de volgende kruising rechtdoor een bospad volgen. Dan door een hekje om de brede boslaan RA ingaan (Torenlaan).

Let er eens op dat er weinig ruimte is om buiten de brede laan te komen. De schepers kwamen vroeger met hun kudde door deze laan, waarbij de schapen vrij gemakkelijk in het gareel gehouden konden worden. De scheper had dan de toren van Diever als oriëntatiepunt. Als er geen bomen aan het eind van de laan stonden, had je ook nu nog het zicht op die toren.

De laan uitlopen en weer door een hek. Rechtdoor tot een T-kruising waar een bosweg van rechts erbij komt. Hier LA gaan en na een bocht en een bocht links het eerste bospad RA inslaan. Op de T-kruising met een zandweg LA gaan en deze zandweg blijven volgen tot de straatweg (Bosweg). Hier oversteken en RA fietspad volgen. Na 400 meter is links het bezoekerscentrum.

Eduard Korpel

Diever is bereikbaar vanuit Assen en Meppel met bus 20 bereikbaar. Deze bus rijdt elk uur; op zondagochtend elke 2 uur. Op zondag moet je ook minimaal één uur van tevoren reserveren op (0900-1961). De route staat geheel op kaart 16F (1:25.000) van de Topografische Dienst.

Op lemen voeten

tijdschrift voor wandelaars

Wandelen met een vleugje méér

Op lemen voeten, tijdschrift voor wandelaars

Bent u een actieve wandelaar? Wilt u ook altijd meer weten over het landschap waar u loopt? Ongetwijfeld is *Op lemen voeten* dan iets voor u. Een tijdschrift om gebieden te leren kennen en ideeën op te doen. Maar ook met unieke dagtochten waar u direct mee op pad kunt.

Lezers van *Op lemen voeten* zijn nieuwsgierig. Zij zijn geïnteresseerd in de inrichting van een gebied, vragen wat er zich afspeelde, of hebben belangstelling voor de planten- en dierenpopulatie. *Op lemen voeten* doet daar in reportages over wandelgebieden in Nederland en Europa verslag van. In de afgelopen jaren verschenen nummers over 'Natuurparken', 'Spoorlijnen in Europa', 'Filmlandschappen' en 'Wandelen in Nederland'.

Lezers van *Op lemen voeten* zijn veeleisend. Zij willen informatie uit de eerste hand. Zij willen ook dat die actueel en oorspronkelijk is. *Op lemen voeten* biedt behalve reportages, ook interviews, nieuws en boekbesprekingen. In interviews worden landschapsfotografen, politici en schrijvers aan de tand gevoeld. De boekenrubriek bespreekt de nieuwste wandelgidsen uit binnen- en buitenland, foto boeken en wandelverhalen.

Lezers van *Op lemen voeten* willen wandelen. Zij zijn op zoek naar een leuke bestemming voor een weekend of de vakantie. *Op lemen voeten* staat boordevol wandelingen, met aan het eind uitgebreide reis- en gebiedsinformatie. In elk nummer vindt u bovendien een unieke dagtocht in Nederland, met kaartje en routebeschrijving. De lengte is rond de 20 km.

Op onze website vindt u meer wandelingen in Nederland (www.oplemenvoeten.nl).

Op lemen voeten organiseert ook ieder jaar een Wandelmarkt. Dat is dé plek om ideeën op te doen voor een wandelvakantie. Kom naar de Wandelmarkt, op 6 april van 11 - 17 uur, in de Beurs van Berlage (Amsterdam).

Geef uzelf en het jubilerende blad een kado en abonneer u. *Op lemen voeten* verschijnt 5 keer per jaar. Een abonnement kost € 25 per jaar.

Tom Kooiman, eindredacteur
Op lemen voeten

Abonnementen: *Op lemen voeten*, Postbus 5, 2900 AA Capelle aan de IJssel, tel. 010-2580973

Duinen Voorne vrij toegankelijk

Het Zuid-Hollands Landschap heeft besloten, dat vanaf 1 januari 2003 de Duinen van Voorne vrij toegankelijk zullen zijn. Totnogtoe was er een lidmaatschapskaart of een dagkaart nodig om er te kunnen wandelen. Over twee jaar zal bekeken worden of deze verruimde openstelling gehandhaafd kan blijven of dat gedeeltelijke afsluiting, dan wel zonerings nodig is. De rest van Voorne's Duin is in beheer bij Natuurmonumenten. Volgens beheerder Geert Groot hebben daar ook niet-leden vrij toegang. Voor het Deltapad (LAW 5-1) betekent één en ander dat de als alternatief ingetekende route door het duingebied tussen Oostvoorne en Rockanje (kaartje 38a en 38b) vanaf 1 januari door iedereen gelopen zal kunnen worden. Omdat de oorspronkelijke route (kaartje 38), hoewel verhard, ook de moeite waard is, is tevens een aantrekkelijke rondwandeling mogelijk van ca. 14 km.

Bovendien heeft het Zuid-Hollands Landschap met ingang van het nieuwe jaar ook de landgoederen Keukenhofbosch, Nieuw Leeuwenhorst en Huys te Warnmond vrij toegankelijk gemaakt.

Onverharde paden hebben naam gekregen

Van Noord naar Zuid over de Wageningse Eng

Zaterdagavond 11 januari. Het tien uur-journaal meldt de ingebruikname van enkele wandelpaden op de Wageningse Eng. Politici liepen het in het kader van de verkiezingscampagne in. Het leverde mooie beelden op van een besneeuwde Eng. En mooie woorden over én voor het wandelen.

Een interessant bericht voor wie nog weet dat de wortels van TeVoet op de Wageningse Eng liggen. De grondleggers van TeVoet ijverden voor het ontsluiten van de Eng als wandelgebied.

Aankoop en ruil

Zo'n driekwart van wat ons voor ogen staat, is inmiddels gerealiseerd, schat de Wageningse wethouder Rik Eweg in. Hij heeft die bewuste zaterdag de landelijke politici over de Eng geleid.

"De rol van de gemeente is bescheiden geweest", zegt Eweg eerlijk. "Zij heeft enkele stukjes grond aangekocht, waardoor via grondruil enkele ontbrekende schakels van het gewenste wandelpadennetwerk konden worden gerealiseerd. Bovendien heeft de gemeente enkele naambordjes bekostigd." Die grondruil was essentieel om met enkele eigenaren tot overeenstemming te komen. Eerdere pogingen waren gestrand om paden over particuliere grond opengesteld te krijgen.

Enkele kleinere verbindingen staan nog op het

wensenlijstje. Al wandelend over de nu opengestelde paden is toch al een heel aardig beeld te krijgen van de landschappelijke fraaie en cultuurhistorisch interessante Wageningse Eng, aldus een enthousiaste Eweg. "Heel goed voor afwisselende tochtjes van een uurtje, even de stad uit". De nieuwe paden lopen met name vanaf de Zoomweg aan de oostkant de Eng op, met enkele kleinere dwarsverbindingen.

Vrienden van de Eng

Eweg: "Vooral de Stichting Vrienden van de Eng heeft er heel hard aan getrokken. Zij hebben aangegeven welke wandelverbindingen gewenst waren." Daarvoor is ook veel historisch onderzoek verricht, naar oude veldpaden en veldnamen.

Zo'n acht jaar geleden is op initiatief van de

Historisch meest juiste namen voor de onverharde paden

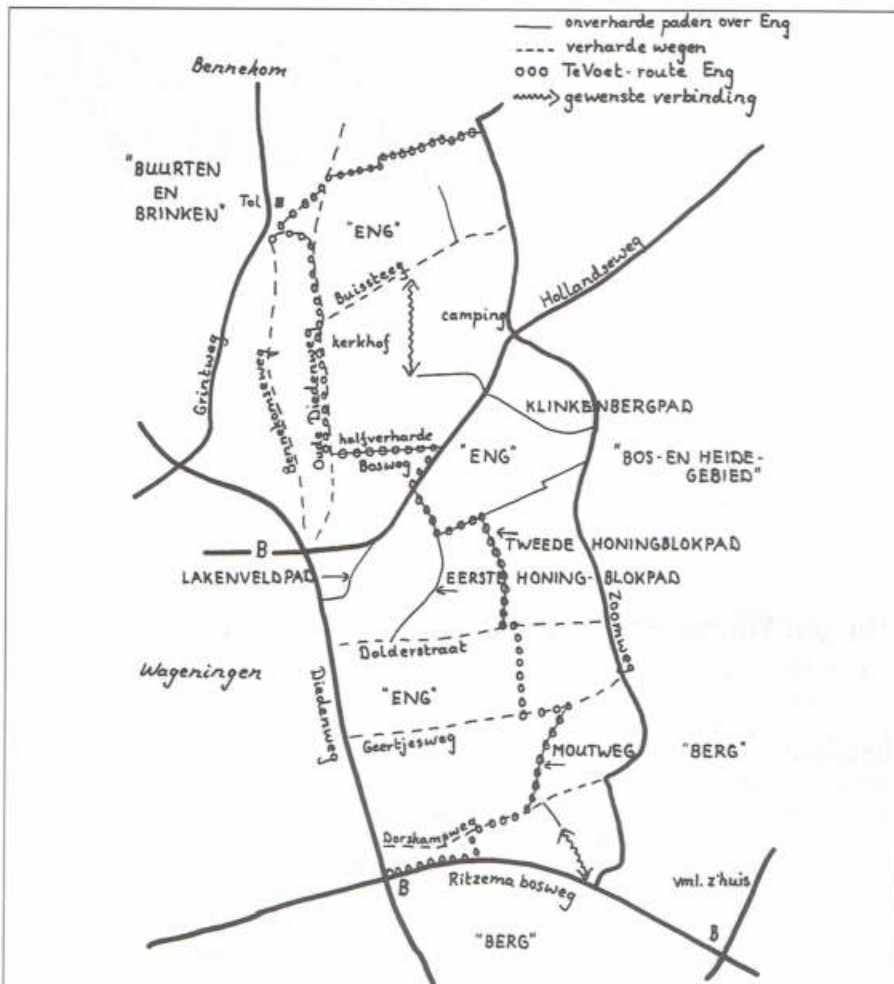
gemeente de Stichting opgericht. Het is een overkoepelende organisatie van belanghebbenden. Naast agrariërs hebben onder andere de volkstuinters, de sportverenigingen, de bewoners én de wandelaars elk één vertegenwoordiger in het stichtingsbestuur, maakt secretaris Louis Vernooij van de Vrienden duidelijk. Namens de wandelaars neemt TeVoetlid Emile Ott er aan deel. Eénmaal per maand komen ze bijeen.

Percelen te koop

Vernooij vervolgt: "Een paar jaar geleden had Domeinen enkele percelen op de Eng te koop. Op zich lagen die gunstig om paden over aan te leggen. De stichting heeft toen een bod gedaan; het hoogste. De gemeente heeft de aankoop betaald. De aangekochte strook was 14 meter breed, terwijl 6 meter breed genoeg is om een pad over aan te leggen. Dus hadden we grond over. Er was toen geen vooropgezet plan waar de paden zouden moeten komen. Het was meer een kwestie van: Als we nu dat, dat en dat doen..... Het heeft geresulteerd in een ruil met een boer en de Stichting Vier

Eerste Honingblokpad

Gilden. Die boer konden we eigenlijk een beter stuk grond, met minder schaduwwerking, aanbieden dan het stuk waarover wij een pad wilden hebben." Voor de ter plaatse bekenden: het pad vanaf de Zoomweg langs het eikenbosje, waar nu bij de weg een houten afscheiding is geplaatst.

"Het heeft al een mooi netwerk over de Eng opgeleverd. We missen nog twee stukken." Maar enigszins mismoedig zegt Vernooij: "Een eigenaar wil helemaal niets van een grondruil weten. Ik weet ook niet wat we hem ter ruiling kunnen aanbieden."

Gaaf voorbeeld

Over de Eng heeft een dicht net van (onverharde) wegen en paden gelopen. Dat was nodig om de vele kleine percelen van de oude dorpsakkers te ontsluiten. Het was van oudsher ook een open gebied. De meeste engen in Nederland zijn in de loop van de twintigste eeuw sterk aangetast door bebouwing, boomkwekerijen, kassen, verharding van wegen en ruilverkaveling. De Wageningse Eng is de dans gedeeltelijk ontsprongen en behoort daarmee tot een van de zeldzame, relatief gave voorbeelden van dit landschapstype.

Het oudste deel van de eng is wel verdwenen door stadsuitbreiding. Het is nog goed te herkennen aan de dikke laag zwart-bruine bovengrond, gevormd door eeuwenlange plaggen- of bosstrooiselbemesting. De mest kwam uit de potstal, waarin 's nachts het vee werd verzameld. In de 18e en 19e eeuw waren deze enkeerdgronden zeer gewild voor de tabaksbouw.

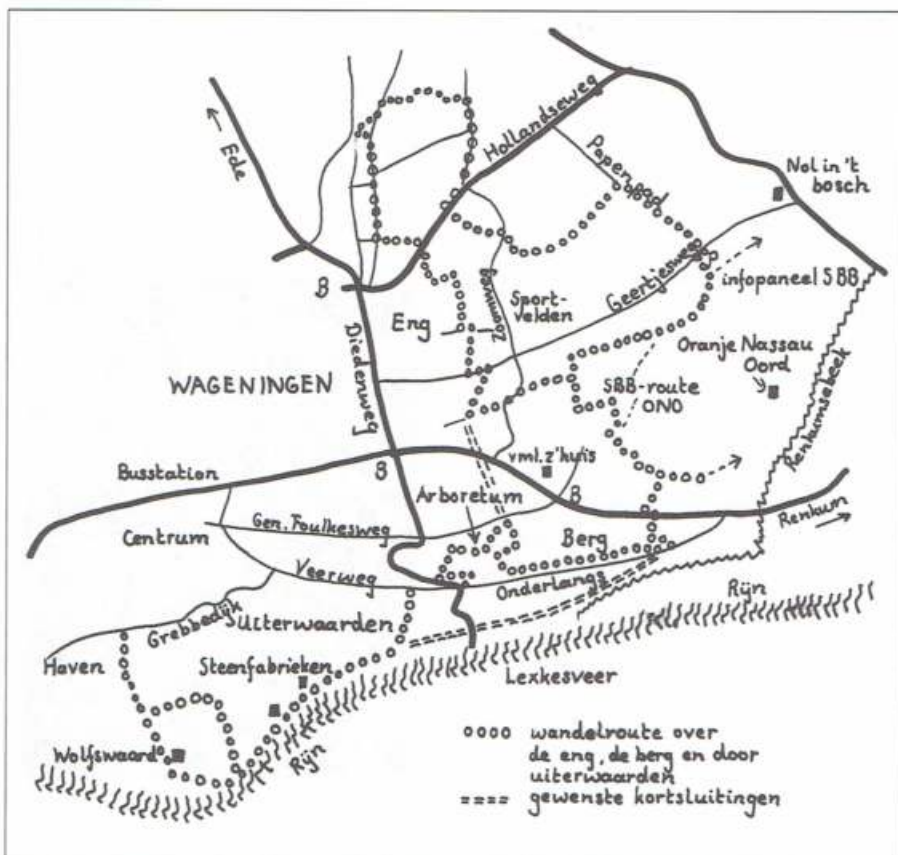
Ooit was de Diedenweg – één van de oudste doorgaande wegen van de streek die via de Holleweg aansloot op de doorwaadbare plaats in de Rijn bij het huidige Lexkesveer – de oostelijke grens van de eng. Later is de eng verder naar het oosten opgeschoven. Nu vormt de Diedenweg de westelijke grens.

De wandelpaden lopen dus over het nieuwere deel van de eng. Het is illustratief voor de verschuivende 'zoom', de grens van de eng met het bos en de heide.

Kunstenaar

Rond 1500 was de Eng al helemaal ontgonnen tot aan de Zoomweg. Op oude kaarten – de oudste dateert uit 1570 – hadden sommige paden over de Eng al namen. Voor vijf paden heeft de Stichting getracht de historisch meest juiste namen te vinden. De gekozen namen zijn: Moutweg, Eerste & Tweede Honingblokpad, Lakenveldsepad en Klinkenbergpad. Zij verwijzen naar de rijke historie van de Eng.

"Alleen de paden die er altijd al hebben gelegen, hebben een naam gekregen" zegt Ott. Hij heeft zich voor De Vrienden ook het meest verdiept in de naamgeving. Het nieuwe pad

Op de Wageningse Eng, op de Berg, in de uiterwaarden en in de bossen zijn er al de nodige wandelmogelijkheden. Wat ontbreekt zijn leuke verbindingen ertussen. "Er is nog geen wandelnetwerk" constateert Emile Ott. Hij heeft op het kaartje enkele suggesties ingetekend, ook voor nog te realiseren kortsluitingen. Van de Eng naar de Berg kan 'achterom het voormalige ziekenhuis' worden gelopen; daar lopen ook enkele SBB-routes. Er is één doorgang uit het bos halverwege de berg over de weg naar Renkum (Ritzema Bosweg). Iets zuidelijker vind je het zg. bergpad op de rand van de Wageningse Berg. Vanaf het bergpad is er een trap naar het Onderlangs. Met enige bescheidenheid zegt Ott: "Daar heb ik ook voor gezorgd. Dan hoef je niet helemaal naar het pompstation te lopen om van 'hoog' naar 'laag' te komen." De trap komt precies uit bij een zomerkade in de uiterwaarden. Tot nu toe is het niet gelukt om deze kade langs de Renkumse Beek naar het Lexkesveer open te krijgen. "Dan zou er een fantastisch rondje over de berg en door de uiterwaarden ontstaan."

heeft nog geen naam. "Daar heeft ook nooit een pad gelopen."

Aan een kunstenaar is opdracht gegeven bijbehorende naambordjes te ontwerpen. Vernooij is heel tevreden met het resultaat: mooie platen met een oude kaart diffuus op de achtergrond en scherper een meer abstracte tekening die te maken heeft met de naam van het pad. Voor het Klinkenbergpad een schapen/jeneverblandschap, voor het Lakenveldsepad een tabaksschuur. Op www.ulco-art.nl (> kies Nederlands > klik op infopanelen) zijn drie 'bordjes' te zien.

Tussen bos en eng

Het wandelnetwerk op de Eng is een uitloei- sel van een pilotproject voor de Zuidwest Veluwe. Daarin is interactief nagedacht over de inrichting van de Wageningse Eng en het aangrenzende bosgebied, zegt wethouder Eweg. In deze pilot hebben de Vrienden van de Eng hun inbreng gehad.

Momenteel wordt nog nagedacht over een padenstructuur tussen het bos en de eng. Het

gebied dat er tussenin ligt, bestaat uit weidjes, sportvelden en een wijngaard. "Via enkele wandelpaden willen we de verbinding tussen het bos en de eng herstellen. Tegelijkertijd loopt er een discussie over ruiterspaden, die men gescheiden wil houden van de wandelroutes. Dat zal TeVoet wel bekend in de oren klinken".

Harry Benschop

Wageningse Eng praktisch

- De Wageningse Eng is goed met openbaar vervoer te bereiken. Vanuit Arnhem stoppen alle bussen naar Wageningen bij de halte Diedenweg. Vanaf station Ede-Wageningen kun je best lijn 83 nemen, uitstappen halte Hollandseweg.
- De brochure 'Mooi Wageningen, acht boeiende landschappen' van de Vereniging tot Behoud van Natuur en Landschap in en om Wageningen (28 pagina's met eenvoudig routekaartje) is voor € 5,00 verkrijgbaar bij de VVV in Wageningen. Meer informatie over de vereniging op www.mooiwageningen.nl.

TeVot-lid Ott over de inrichting van een Eng-pad

Een wandelpad van 6 meter breed lijkt op het eerste zicht overdreven. Toch hebben de Vrienden van de Eng daarvoor gekozen bij de inrichting van het nieuwe pad tussen het Eerste Honingblokpad en de Zoomweg. Alleen bij de aansluiting op de Zoomweg versmalt het.

TeVot-lid Emile Ott heeft zijn verklaring voor de gekozen breedte. "Het pad wordt ook als ruitpad gebruikt. We wilden wandelaars en ruiters scheiden, net zoals het op de beide Honingblokpaden met hun twee rijsporen is gebeurd." Medegebruik van het pad door landbouwverkeer verlangt een spoorbreedte van ca. 2,50 meter. "Dan blijft er genoeg ruimte over om zijbermen te realiseren die met succes op ecologische basis kunnen worden ingericht en beheerd. Het vraagt wel om enig grondverzet. De zijbermen liggen 10 tot 15 cm hoger dan de wandel- en rijsporen." Wandelaars worden zo min of meer gedwongen om het uitgezette spoor te volgen. De grens tussen het pad en de akker wordt gevormd door een rij palen met draad.

Aan één kant heeft Ott een ongeveer één meter brede berm voorgesteld. "Die kan met een maai-balk worden gemaaid. Het is de kant van het maïsveld. Meststoffen en bestrijdingsmiddelen zullen gemakkelijk in deze berm terecht komen.

Het nieuwe pad, nog niet ingericht

Het had dan ook geen enkele zin er een brede bloemrijke berm van te maken." Aan de andere kant zit een biologisch tuindersbedrijf. Voor de ruim 2,50 meter brede berm aan die zijde is gekozen voor een soortenrijke berm. "Aan beide zijden moest de grasmat voldoende draagkracht hebben om te verhinderen dat deze kapotgereden wordt als van het pad wordt afgeweken."

Ott heeft in zijn begroeiingsvoorstellen teruggerepen op een inventarisatie van akkeronkruiden op de Eng uit 1955. "Niet dat er geen mogelijkheden zouden zijn voor akkeronkruiden die destijds niet werden aangetroffen. Zogenaamde 'hakvruchtonkruiden', onkruiden van bieten- en aardappelakkers, die wel op de lijst van 1955 stonden, heb ik overigens niet opgenomen. Zij zijn qua vorm en bloei te onopvallend."

Voor andere stukken van het pad heeft Ott andere voorstellen gedaan. Daarbij heeft hij onder andere rekening gehouden met de hoogteverschillen op de Eng. Voor het stuk langs het voormalige hakhoutbosje moet volgens hem niet zozeer aan een bermvegetatie worden gedacht als wel aan een gevarieerde zoomvegetatie.

Conclusie: Als je de kans hebt een nieuw wandelpad aan te leggen, komt daar veel bij kijken.

Acht maal Mooi Wageningen

In en om Wageningen zijn wel acht landschapstypen te onderscheiden. De Eng is er één van. Die grote verscheidenheid maakt de omgeving van Wageningen voor Nederlandse begrippen uniek. De in 2001 opgerichte 'Vereniging tot Behoud van Natuur en Landschap in en om Wageningen' heeft in de brochure 'Mooi Wageningen' de verschillende landschappen beschreven. De brochure biedt bovendien aanknopingspunten voor wandel- en fietstochten in die landschappen.

Naast de Eng zijn de Wageningse Berg met zijn prachtige steilrand van tientallen meters en de uiterwaarden het meest bekend (zie ook Lopend Vuur van september 2002). Het bos- en heidegebied ten oosten van Eng, aflopend naar de Renkumse Beek, kent een grote natuurwaarde en is geliefd bij wandelaars. Het door het bos lopende Papenpad werd door katholieke kerkgangers uit Bennekom gebruikt voor hun kerkgang in Renkum; sommige delen verkeren nog in de oude toestand.

Ten noordwesten van de stad ligt het Binnenveld, een open en groene vlakte met het riviertje De Grift. Dit voormalige veengebied is onderdeel van de Gelderse Vallei tussen de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug. Zuidelijker ligt nog een deel van het Binnenveld, dat bodemkundig tot het Betuws landschap met oeverwal- en komafzettingen behoort. Het is een half open landschap, waarin je ook nog de historische buurtschap Nude, ook wel met Huppelpad aangeduid, kunt vinden.

Ten noorden van Wageningen tref je het buurten- en brinkenlandchap. Deze gordel van vlak land strekte zich oorspronkelijk tot Lunteren uit, maar is nu grotendeels bebouwd. Alleen tussen Wageningen en Bennekom is nog een relatief klein stuk van het specifieke karakter aanwezig. Het is het oudste deel van Wageningen. Er

woonden vooral kleine boeren, van wie de huizen rond de brinken en kolken stonden.

Ten westen van de buurten en brinken strekt zich

een ander betrekkelijk smal gebied uit van de hoven en horsten: voornamelijk alleenstaande en vaak versterkte boerderijen of burchten op een dekzandrug. Alleen ten westen van Bennekom is dit landschapstype nog markant zichtbaar, bijvoorbeeld in De Kraats.

De Kraats

Op de Eng en de Berg, in de uiterwaarden en de bossen zijn de mogelijkheden om te wandelen in ruime mate voorhanden: wandelpaden en -routes. Voor de wat langere afstanden pak je het best de NS-wandeling vanaf Ede-Wageningen of het vernieuwde Maarten van Rossumpad. Langs een deel van het riviertje De Grift loopt een onverhard voetpad. Ten noorden en ten westen van Wageningen zijn de echte wandelmogelijkheden beperkt, tenzij je genoeg neemt met verharde weggetjes.

Elfbergenpad over stuwwallen Zuid-Veluwe

De Wageningse Eng wordt ook aangedaan door het Elfbergenpad, een nieuwe meerdaagse rondwandeling over de stuwwallen van de Zuid-Veluwe. Eigenlijk moeten we zeggen, het pad voert langs de Eng.

'Hoogtepunten'

Dat is misschien ook wel het enige punt van kritiek. Het Elfbergenpad weet heel aardig de landschappelijk en cultuurhistorisch aantrekkelijke punten in het gebied tussen grofweg Lunteren en Oosterbeek aaneen te rijgen. Of het moest zijn dat het pad slechts enkele van de landschapstypen rond Wageningen (zie het kader van Mooi Wageningen) aandoet. Alleen de hoger gelegen delen zijn in de route opgenomen, de lager gelegen 'hoogtepunten' laat de route links liggen.

Meer- en ééndaags

Het pad is opgezet als een meerdaagse tocht van 85 km. De route begint op een van de hoogtepunten van het pad: de Wageningse Berg. De andere 'bergen' die achtereenvolgens worden aangedaan zijn de Hullenberg, de Paasberg, de Drieberg, het 's-Gravenbergje, de

Galgenberg, de Goudsberg, de Valenberg, de Bilderberg, de Hemelse Berg, de Noordberg en de Keijenberg. In 'normale plaatsnaamtaal' wordt dat: ten oosten van Bennekom en Ede (de Sysselt) naar Lunteren. Langs het middelpunt van Nederland. Via het Wekeromse Zand naar Otterlo. Dan over Mossel en de Ginkelse Hei naar Wolfheze en Oosterbeek. En tenslotte balancerend op de rand van de stuwwal terug naar Wageningen.

De route is slim vormgegeven waardoor het heel goed mogelijk is het pad te lopen als rondgaande dagtochten. Deze zijn tussen de 14 en 29 km lang. Om een rondje te lopen moet je gebruik maken van – niet gemarkeerde – routeverkortingen of de routevariant langs de Renkumsebeek. In twee gevallen moet je met de bus terug naar je beginpunt. Dat hoeft niet echt een probleem op te leveren want die bus rijdt in elk geval elk uur, ook op zondag.

Andere opzet

Het is geen LAW-route. Het Elfbergenpad is wel gemarkeerd, in één richting (met de klok mee) met gele plaatjes en stickers waarop een groene driehoek je de juiste richting wijst. In het gidsje vind je ook geen echte routebeschrijving. Volstaan wordt met summier route-aanwijzingen. Daardoor blijft er veel ruimte over voor – wetenswaardige – achtergrondinformatie.

Voor verdwalen hoeft je – althans op het eerste gezicht – niet echt bang te zijn, want de kaartjes, op een speelse manier vormgegeven, geven naast bijvoorbeeld de namen van straten waar je overheen loopt ook nog extra aanwijzingen als 'door bosje over tankbaan', 'schuin linksaf, smal paadje in' en 'links om de bank heen'. Ook cafés, bus- en treinhaltens, kampeerterrains en hotels, observatieplaatsen en banken en objecten als grafheuvels zijn duidelijk en exact aangegeven.

Een andere opzet dus dan de bekende LAW-gidsjes, frisser en wellicht ook duidelijker kaartmateriaal omdat overbodige info is weggelaten. TeVoet is ook zeer benieuwd hoe dit de wandelaar in de praktijk bevalt. Laat het de redactie eens weten. Voor ons was de tijd te kort om de proef op de som te nemen.

Pilot wandelproject Veluwe

Het Elfbergenpad is onderdeel van het wandelproject Veluwe. Directeur Wim Jacobs van de regio-VVV Veluwe Vallei, de initiatiefnemer van het pad: "Het Elfbergenpad is een pilot. Het is de bedoeling dat er nog drie of vier van dergelijke paden komen op de Veluwe."

Pad naar de Hemelse Berg

Hei ten westen van Mossel

Wietze Woudsma, projectmanager van het Gelders-Overijssels Bureau voor Toerisme GOBT en meer dan betrokken bij de totstandkoming van het Elfbergenpad, vult aan: "Onze gedachten gaan uit naar thematische routes aan de rand van de Veluwe. Op de rol staan de Noordwest-Veluwe (omgeving Elburg en Nunspeet) en Noordoost-Veluwe (Epe, Heerde en IJsselvallei)." Deze zomer komt er nog een nieuw streekpad van het NIVON gereed over het hart van de Veluwe. "Onze paden zijn daar een mooie aanvulling op".

Woudsma: "De opzet is bewust anders als de

LAW-paden. We hopen er een breder publiek door te bereiken. Er hoeft minder gelezen te worden." Hij doelt op de routebeschrijving. "Dat stelt wel hogere eisen aan de controle van de markering. Dat gaan we vier keer per jaar doen." Vrijwilligers van de VVV-organisatie hebben zich bereid verklaard dit te

doen. De aluminiumplaatjes zijn met vandaalbestendige schroeven bevestigd. "We verwachten dan ook niet zoveel problemen. Er is ook meer gemarkeerd dan bij de LAW-paden." Kopers van het gidsje krijgen er een enquêteformulier bij. Het GOBT wil graag van hen weten hoe het lopen over het Elfbergenpad is bevallen. En hun mening betrekken bij het ontwerpen van de nieuwe paden.

'Een goede tip'

Het GOBT streeft ernaar nieuwe paden in de routes op te nemen. Paden waar nog niet

gelopen mocht worden of paden die zo goed als niemand kent. Woudsma erkent: "Er zitten in het Elfbergenpad wel nieuwe stukjes, maar het had sterker gekund." Nieuwe stukken vergt veel onderhandeling. "Je vraagt je achteraf ook wel eens af of het gaat om het winnen van de onderhandelingen of om het gezamenlijk maken van een goed product", verzucht Woudsma.

In principe wil het GOBT de routes alleen over onverharde paden laten lopen. "Altijd zul je verharde overgangstukjes van het ene gebied naar het andere houden. We willen ook het thema in het oog houden en niet teveel omwegen zoeken." Dat er nu ook onverhard over de Wageningse Eng kan worden gelopen, was Woudsma tot nu toe niet bekend. "Een goede tip van TeVoet voor de eerste herdruk." Graag gedaan.

Harry Benschop

De brochure 'Elfbergenpad, meerdaagse rondwandeling over de stuwwallen van de Zuid-Veluwe' (40 pagina's) is voor € 7,70 verkrijgbaar bij de VVV-kantoren in de regio en bij het Gelders-Overijssels Bureau voor Toerisme, tel. 0570-680700 of info@gobt.nl

Hoe krijg je een pad?

Lijn over hoogtepunten

De totstandkoming van het pad is te mooi om niet te beschrijven. Zo'n drie jaar geleden is er aan begonnen. Allereerst heeft Wim Jacobs een lijn getrokken over de 'hoogtepunten' op de lijn Wageningen-Lunteren. "Toen ben ik op de fiets gestapt om een route uit te stippen." Doorgewinterde wandelaars hebben hem vervolgens geattendeerd op betere mogelijkheden. "Daarna begonnen de problemen pas echt. Over een heel stuk van de route lag Natuurmonumenten dwars. Hun houding heeft uiteindelijk iets heel leuks opgeleverd. Wij hebben namelijk toestemming gekregen van Defensie om een deel van de route over defensieterrein (ten westen van Mossel, red.) te leggen. Tot nu toe was dat verboden terrein. Een heel mooi gebied, heel stil, je voelt je daar echt de enige mens op de wereld."

26 Vergunningen

Ook de gemeente Renkum raakte geïnteresseerd. "Ook daar zijn de 'hoogtepunten' in kaart gebracht en met behulp van wandelaars verbonden." Uiteindelijk heeft Jacobs 26 vergunningen moeten aanvragen om het pad te markeren en 'in bedrijf te nemen'. Op de terreinen van de natuurbeschermingsorganisaties mochten veelal geen nieuwe markeringen worden aangebracht. "We moesten daar dan ook vaak de bestaande paaltjesroutes volgen."

De afkortingen die het mogelijk maken het pad in dagtochten te lopen, zijn er gekomen op aandrang van de Kamer van Koophandel. "Zij wilden deze afkortingen met het oog op dagarrangementen." Die moeten nu nog in de markt worden gezet, maar de voorwaarden ervoor zijn er.

Wandelaars die weten wat wandelen is, oog hebben voor commerciële belangen en een coördinator die het jaren enthousiast en met kennis van zaken weet vol te houden. Het heeft iets moois opgeleverd. "Vooral Woudsma heeft er de afgelopen driekwart jaar enorm veel tijd ingestopt. Zonder hem had het er niet van gekomen", aldus Jacobs.

Trap boven de bomen uit

Bij de eerste herdruk moet ongetwijfeld ook de naam worden herzien: Twaalfbergenpad. "De route zal dan vanuit Otterlo in oostelijke richting worden verlegd", glundert Jacobs. "Het is eigenlijk nog geheim, maar dan wordt de Franse Berg in de route opgenomen." Die berg ligt in het Nationaal Park De Hoge Veluwe. "Vanuit de tuin van het Kröller-Möller Museum wordt een trap de Franse Berg op aangelegd. Die trap moet zo hoog komen dat hij boven de bomen uitsteekt. De Franse Berg is 78 meter hoog. Die trap krijgt dan ook tussen de twee- en driehonderd treden."

Boven zal je ongetwijfeld van een mooi uitzicht kunnen genieten. Het herinnert aan de Franse tijd. Toen stond er – vanzelfsprekend vrij van de bomen – bovenop de berg een seintoestel om berichten op de lijn Arnhem-Otterlo-Barneveld-Amersfoort te kunnen doorgeven. Vandaar de naam 'Franse Berg'.

Vanaf de Franse Berg wordt een nieuwe route richting Wolfheze aangelegd. Daar kom je weer op de huidige route van – nu nog – het Elfbergenpad. Het geeft weer mogelijkheden voor een nieuw dagrondje.

Politieke belofte: 1000 km wandelpad

Niet genieten, niet betalen

"Een mooi landelijk gebied is onmisbaar voor aantrekkelijke wandel- en fietspaden. Maar het omgekeerde geldt ook. Wandelpaden zijn onmisbaar voor het draagvlak voor investeringen in natuur, landschap en landbouw. Want als het publiek niet kan genieten, dan wil het ook niet betalen." Dat stelde lijsttrekker Femke Halsema van GroenLinks op zaterdag 11 januari op de Wageningse Eng.

GroenLinks wil dat Nederland 1000 km wandelpad en 1000 km fietspad rijker wordt. In het verkiezingsprogramma is daar 200 miljoen euro voor vrijgemaakt. Halsema: "Dat is het waard. Sportief genieten van de natuur maakt mensen geestelijk en lichamelijk gezond."

Teveel verdwenen

Halsema vindt dat er de laatste decennia al teveel verdwenen is.

"Duizenden oude wandelpaden zijn verdwenen: niet onderhouden, afgezet, omgeploegd. Daar heeft niet alleen de natuur het moeilijk mee, maar ook de mens. De meeste Nederlanders hechten aan een mooi en afwisselend landelijk gebied. 8,5 Miljoen Nederlanders maken regelmatig een wandeltocht op het platteland."

Wandelrecht

GroenLinks wil ook meer mogelijkheden om door weilanden, landgoederen en natuurgebieden te wandelen. De partij wil in Nederland iets vergelijkbaars met het Engelse 'right of way', in de vorm van een wandelrecht. Daarin wordt vastgelegd dat wandelaars het recht hebben een stuk land over te steken, wanneer dat nodig is om een wandelpad te vervolgen. Wel moet een aantal spelregels worden vastgelegd zoals de afstand tot woonhuizen (bijv. 500 meter); vee mag niet

worden verstoord; gewassen op de akkers mogen niet worden beschadigd; rekening moet worden gehouden met het broedseizoen van vogels.

Draaihekje wensdroom (folder Groenlinks)

'Allemansrätten'

Wat GroenLinks precies met het wandelrecht voorstaat is wat onduidelijk. Het lijkt TeVoet dat men eerder iets als het zogeheten 'Allemansrätten' in sommige Scandinavische landen op het oog heeft, waar alle grond in principe vrij toegankelijk is. Het Engelse systeem is gevestigd op historisch gegroeide situaties. Daar zijn er veel van, maar ze blijven alleen in stand door erover heen te lopen. Zonder het 'right of way' mag je geen stap zetten op particuliere grond.

Zonder meer positief is de aandacht voor verdwenen paden en de wens van 1000 km aan nieuwe. Meer zorgen baart de belofte van 1000 km fietspad. TeVoet gunt fietsers hun recreatieve verbindingen, maar gruwet bijvoorbeeld van het vigerende Zuidhollandse verkeers- en vervoersplan waarin vele groene gebieden voorzien zijn van een spinweb van 'wenselijke' fietspaden.

VANUIT HET BESTUUR

Te Voet wordt TeVoet

Oplettende lezers zullen het al hebben opgemerkt: Te Voet is TeVoet geworden. Het bestuur heeft voor deze 'naamswijziging' gekozen om de vereniging opvallender en meer onderscheidend te presenteren. TeVoet is nu één, in teksten goed herkenbaar woord. Het logo, daar was de naam van TeVoet al aaneen geschreven in kapitalen, blijft ongewijzigd.

De discussie was actueel bij de voorbereidingen voor de nieuwe wervingsfolder. Deze folder zal begin maart gereed zijn. Met het aprilnummer van Lopend Vuur wordt hij meegezonden.

Wijziging e-mailadressen

De e-mailadressen van de vereniging gaan allemaal lopen via @tevoet.nl. De regio's hoeven dan niet meer met een privé e-mailadres te werken. Friesland wordt dan bijvoorbeeld friesland@tevoet.nl. Electronische post via het nieuwe e-mailadres naar de regiocoördinatoren komt als vanouds direct bij hen terecht.

Ook de redactie van Lopend Vuur en de ledenadministratie zijn via een @tevoet.nl-adres bereikbaar. Het secretariaat van de vereniging was al bereikbaar via info@tevoet.nl.

Deze wijzigingen zijn doorgevoerd met het oog op meer uniforme en herkenbare contactmogelijkheden met de vereniging. Alle nieuwe e-mailadressen zijn te vinden op de binnenzijde vooromslag van deze Lopend Vuur.

Regiocoördinatoren

Jaarlijks treffen de regiocoördinatoren en de bestuursleden van TeVoet elkaar op het regiocoördinatorenoverleg. Bijpraten en ervaringen uitwisselen is het belangrijkste doel. Dit jaar is als bijzonder thema geagendeerd de problematiek van de onbewaakte spoorwegovergangen. Han van der Voet is gastspreker. Ook geïnteresseerde leden zijn welkom.

De regiocoördinatorenoverleg wordt gehouden op 22 maart in De Amershof in Amersfoort (5 minuten lopen vanaf het station Amersfoort) en begint om 10.30 uur. Leden die aan de dag willen deelnemen, wordt verzocht zich uiterlijk één week van tevoren aan te melden bij Jan Rijsburger, tel. 010-2489174.

Aankoop natuurgebieden in de ijskast

Eind vorig jaar is Nederland hardhandig geconfronteerd met een aankoopstop van natuurgebieden. Het kabinet heeft er in 2003 geen geld voor. De brede coalitie Nederland Natuurlijk roept in folders iedereen op om de politiek duidelijk te maken 'De natuur in de steek laten? Dat kan natuurlijk niet!' Alle provinciale landschappen gaan nog een stapje verder. Zij hebben hun leden gevraagd van de politiek te eisen dat de aankoopstop wordt ingetrokken.

Ook TeVoet staat achter deze oproepen. Het creëren van een aaneengesloten keten van natuurgebieden, een van de doelen van het natuurbeleid, geeft niet alleen meer ruimte voor water, dieren en planten, maar ook voor de (recreërende) mens. Ecologische verbindingzones (en extra ruimte voor water) zijn bij uitstek de gebieden waar in het overvolle Nederland nog extra doorgaande wandelroutes tot stand kunnen komen. Ook dat loopt nu vertraging op. Heel jammer, om niet te zeggen: niet acceptabel.

Twee voetveren in het Groene Hart

TeVoet heeft de Vereniging Vrienden van de Voetveren gevraagd een gastrubriek te verzorgen in Lopend Vuur die zowel te maken heeft met pontjes als met wandelen. De Vrienden zijn op dit verzoek ingegaan omdat pontjes wandelingen kunnen verrijken en heel vaak ook wandelingen mogelijk maken.

De Vereniging bestaat 20 jaar, heeft ongeveer 2000 leden en heeft als doelstelling, kleine en grote veren in de vaart te houden. Rob de Jong gaat de rubriek verzorgen; hij is bestuurslid van de Vrienden van de Voetveren.

De stations Woerden en Breukelen vormen deze keer de startpunten voor de veerwandelingen. Omdat er ook een treinverbinding is tussen beide stations, zijn er dus mogelijkheden om heen te lopen en terug te sporen. De pontjes liggen in het Groene Hart. Het leuke is dat ze onderling sterk verschillen. Elk ligt in een interessant wandelgebied. Bovendien vormt het eerste pontje een aanzet voor een reeks pontjes die in de nabije toekomst gerealiseerd zullen gaan worden in het Groene Hart. Het tweede is het laatst overgebleven veer over het Amsterdam-Rijnkanaal.

Zelf trekken over de Grecht

Vlakbij station Woerden (3 km) vind je het zelfbedieningspontje over de Grecht. De Grecht is in de 14e eeuw gegraven. Van oudsher een waterverbinding voor trekschuiten en duwbotten tussen de Oude Rijn en het IJ via de Kromme Mijdrecht en de Amstel. Over de Grecht werden producten vervoerd als kaas, boter, stenen, dakpannen, hout, turf. De beroepsvaart is hier sinds 1920 verdwenen. Langs de hele Grecht loopt aan de oostzijde een jaagpad. Het is momenteel een openbaar wandelpad van 's-Gravensloot tot aan de Houtkade. Het is door toedoen van TeVoet in 1997 in het Landschapsbeleidplan van de gemeente Woerden opgenomen als onverhard pad. De ANWB lobbyde toen voor een fietspad.

Bij station Woerden begint de Grechtroute. Deze is bewegwijzerd. De wandeling voert via Park Bredius, de Mijzijde, door de weilanden

Trekpontje over de Grecht

van poldersportcentrum Kamerik naar de Grecht. Een andere wandelroute gaat van station Woerden over het jaagpad langs de Grecht naar Woerdense Verlaat. Daar kan de wandelaar eventueel bus 101 terug nemen naar station Woerden. Hou er echter rekening mee dat de bus niet in het weekeinde rijdt en door de week betrekkelijk weinig. Beide wandelingen zijn omstreeks 10 km lang. Laatstgenoemde tocht kun je uiteraard ook heel goed verlengen door na het Woerdense Verlaat langs de Kromme Mijdrecht te lopen richting Uithoorn of door meer naar het zuidwesten langs de Meije te gaan wandelen.

Ter hoogte van 's-Gravensloot ligt het zelfbedieningspontje. Voor beide wandelingen is het niet direct nodig om er gebruik van te maken. Maar...als avontuurlijke en weetgierige looper mag je het niet rechts resp. links laten liggen. Het pontje is voor het tweede jaar in gebruik. Aan beide walkanten staan lieren waarmee je de pont via een ketting naar je toe kunt trekken. Op de boot staan eveneens twee lieren

waarmee je de boot kunt voortbewegen. Eenvoudig en ingenieus. Uitsluitend toegankelijk voor wandelaars en fietsers. Het pontje is een project van de gemeente Woerden, Het Groene Hart en de Rabobank. Scholieren uit Zegveld maken er veel gebruik van. De omgeving van het pontje is prachtig. Knotwilgen. Zwanen. Oude boerderijen.

Laatste veer over Amsterdam-Rijnkanaal

Vrijvarend bij Nieuwer-ter-Aa

De vrijvarende motorveerboot tussen Nieuwer-Ter-Aa en Breukelen over het Amsterdam-Rijnkanaal is eveneens vermeldenswaard. Een moderne pont van Rijkswaterstaat met de naam 'DE AA'. Het vaart alle dagen, is kosteloos en uitsluitend toegankelijk voor wandelaars en fietsers. Rijkswaterstaat is verplicht om deze essentiële verbinding tussen dorpen aan de westzijde van het kanaal en Breukelen te verzorgen. De verbinding met een veer is volgens de veerman al meer dan 100 jaar oud. Destijds ging het om een roeiboort over de Keulsche Vaart. Tot in de veertiger jaren van de afgelopen eeuw voeren er meerdere pontjes over het kanaal, één van de drukste vaarwegen van Nederland. Scholieren uit de dorpen maken gebruik van het veer om naar de scholen in Breukelen te gaan.

Voor wandelaars is het pontje gemakkelijk te bereiken vanaf station Breukelen, ongeveer 3 km in noordelijke richting. Na de oversteek zijn prachtige tochten te bedenken in de richting van de Vecht. Het is ook interessant om de andere kant op te gaan: Nieuwer-Ter-Aa is oerhollands en biedt bijvoorbeeld wandelmogelijkheden langs de Aa.

Hier foto's vrijvarend overzetveer De Hollandse Kaderoute (17 km) verbindt de wandelgebieden van Breukelen en Woerden. Het is de moeite waard om te improviseren op deze route. Door korte omwegen te maken kun je genieten van fraaie overtochtjes op twee heel verschillende veren.

tekst: Rob de Jong, foto's: Karel Brouwerens

Beide pontjes staan vermeld in het boekje 'Overzetveren in Nederland, België, Luxemburg en de Nederlands-Duitse Grensstreek'. Te verkrijgen door € 10,- over te maken op girorekening 5265803 t.n.v. penningmeester Vrienden van de Voetveren te Wassenaar.

Deel spoordijk Haarlemmermeerspoorlijn te bewandelen

Vanaf 1 februari kan er 'officieel' worden gelopen over de oude spoordijk van de voormalige Haarlemmermeerspoorlijn tussen Wilnis en de Demmerikse Kade. NS Vastgoed heeft vanaf die datum toestemming gegeven voor recreatief medegebruik van de spoordijk. TeVoet is uiteraard heel blij met deze toestemming. Fred Triep van TeVoet Noord-Holland, die al enkele jaren heeft geijverd voor opstelling van de spoordijk: "Daardoor wordt het voor de gemeente De Ronde Venen mogelijk de wandelroute officieel te maken". Hij doelt daarbij op de wandelroute die TeVoet in september in het kader van de Groene Maand (zie Lopend Vuur 2002, nr. 3/4) heeft aangeboden. Triep verwacht dat het pontje over de ringvaart bij Vinkeveen ook wel wordt gerealiseerd. De Rotary wil dat bekostigen. Over de

Veldwetering ligt al een plank; deze lijkt voornog voldoende. "Als ook het overpad over het land van boer Van Dijk er nog komt, ben ik heel blij", blikt een tevreden Fred Triep terug op deze actie.

TeVoet is al enkele jaren bezig met een doorgaande wandelroute over een deel van de spoordijk van de Haarlemmermeerspoorlijn. Op twee plaatsen in de geplande route zijn na ontmanteling van de spoorlijn de bruggen weggehaald. Op één plaats ligt inmiddels een provisorische plank; zie ook de foto in het vorig nummer van Lopend Vuur. De ringvaart bij Vinkeveen wordt nog druk bevaren, zodat daar geen vaste oeververbinding mogelijk is. Een zelfbedieningspontje zou een goed alternatief zijn. Het spoorlichaam is nog eigendom

van NS Vastgoed. Deze is dus nu akkoord dat er wandelaars overheen lopen. De doorbraak is er gekomen nadat TeVoet afgelopen september voor de tweede maal een wandeling over de spoordijk heeft georganiseerd. Dat is gebeurd in het kader van de Groene Maand. Vele honderden wandelaars hebben toen dankbaar gebruik gemaakt van de aangebrachte noordvoorzieningen. Ook was er toen toestemming om door het land van een boer te lopen. De wethouder van de gemeente De Ronde Venen was zo enthousiast over de wandeling (en het grote aantal deelnemers) dat hij de route definitief wilde maken. Ook het Wandelplatform wil een van haar routes over een deel van het tracé van de TeVoet-wandeling laten lopen.

Wandelcafé Arnhem

Wandelcafé Arnhem, georganiseerd door TeVoet Gelderland samen met Nivon en bezoekerscentrum De Watermolen, heeft inmiddels het eerste lustrum achter de rug en is nog steeds een succes. De formule: wandelen met een thema. Een thema met betrekking tot wandelen, natuur, cultuur of wat verder interessant is, meestal ingevuld via een inleiding vooraf of een toelichting onderweg. Er wordt flink gewandeld, vaak tussen de 10 en 20 km.

Het eerste wandelcafé in 2003 heeft al plaatsgevonden op zondag 2 februari. Thema toen was het nieuwe paviljoen op de Posbank.

Jaar van het water

Het jaar 2003 is uitgeroepen tot het internationale jaar van het water. Wandelcafé Arnhem haakt daarop in: alle thema's vanaf 23 maart hebben met water te maken. Noteer de data vast in je agenda. Meer informatie in de vol-

Wandelcafé Arnhem wordt in bezoekerscentrum De Watermolen gehouden

gende nummers van Lopend Vuur. Het wandelcafé Arnhem is altijd op zondag en begint om 11.00 uur, in Bezoekerscentrum De Watermolen, Zijpendaalseweg 24a, Arnhem, 5 minuten lopen vanaf station Arnhem (Sonsbeekzijde). De Watermolen is vanaf 10.30 uur geopend.

Jan Altena

Het wandelcafé Arnhem is open op:

- 23 maart Thema: **De Witte Molen**
De molenaar vertelt en toont dia's over deze watermolen uit de dertiende eeuw. Daarna een flinke wandeling van een uur of drie.
- 18 mei Thema: **Buitensport en water**
Bever Zwerfsport Arnhem demonstreert regenkleding en andere buitensportartikelen die met water te maken hebben. Daarna wandeling.
- 7 september Thema: **Meinerswijk**
Wandeling naar en excursie in het uiterwaardenpark Meinerswijk.
- 26 oktober Thema: **"Ruimte voor de rivier"**
Wandeling naar voltooide projecten in het rivierengebied.
- 14 december Thema: **Sint Jansbeek in Arnhem**
Presentatie van een nieuw boekje over de Sint Jansbeek gevolgd door een wandeling langs de loop van de beek.

Wandelpad op Kop van Goeree

Op de Kop van Goeree is begin november 2002 een nieuw wandelpad geopend. Het Waterschap van Goeree-Overflakkee heeft het beheer van een stuk duin overgedragen aan Natuurmonumenten. Die heeft er met behulp van een bosfrees een breed zandpad gemaakt, dat vanaf de strekdam bij de Stellendamse buitenhaven dwars door de het duingebied slingert. Doorkijkjes en uitzichtpunten maken er een aantrekkelijk geheel van. Het pad loopt tot aan de vogeluitkijkpost bij de Kwade Hoek. Van daar kun je via het strand weer terug naar het beginpunt (totaal ca. 4 km), maar het is ook mogelijk, via een klein stukje verharde weg, aan te sluiten bij de wandelpaden in en langs de Kwade Hoek. De nieuwe wandelroute is onverhard en vrij toegankelijk. Voor de rest van het gebied blijft voorlopig een toegangsbewijs nodig (lidmaatschapskaart Natuurmonumenten of dagkaart).

Zaterdag 15 februari 2003

Friesland

Rondwandeling van 19 km over het landgoed Oranjewoud bij Heerenveen, eventueel in te korten tot 13 km. Een herkansing, want deze wandeling werd 14 december afgelast vanwege de ijzel.

Start: bij Golden Tulip Tjaarda Oranjewoud om 10.30 uur. Vanaf station Heerenveen lopen. In 'Onverwacht Nederland' nr. 3 van 2002 heeft boswachter Kees van Son een wandeling door het gebied uitgezet. Diverse bossen worden doorkruist: Veenwijk, Reigersbos, Bezienswaardigheden: Belvédère (30 m hoog), Ecokathedraal van Louis Le Roy, eikenhakhoutstoven, houten klokkestoel, dorp Brongerga.

Informatie en aanmelden: Geesje en Paul Wesselijs, tel. 050-3120917

Zondag 9 maart 2003

Zuid-Holland

Wandeling van 20 km van Woerden naar Reeuwijk-Brug.

Start: NS station Woerden 10.30 uur, verzamelen in de hal. Om een echt stukje Groene Hart te 'proeven' een traject over meerdere onverharde kades en een autoluwe route via rustige polderweggetjes en vrijliggende fietspaden. Horeca in Papekop (na 6 km) en Reeuwijkse Hout (na 19 km). In Reeuwijk-Brug met bus 178 naar Gouda NS of Bodegraven NS.

Informatie en opgave: Gijs Kuil, tel. 0348-402377

"De TeVoet-wandeling in Friesland van zaterdag 25 januari was prachtig, maar voor een deel behoorlijk nat. Toch lieten de wandelaars zich niet weerhouden om tot het einde door te gaan. Hierdoor zag iedereen bij het 'voorlopige' einde van het Hannekemaaierspad in Bakkeveen ook het "poepenkruis". In de regen met het grote ven ernaast en een donker, dreigend bos op de achtergrond een passende situatie om te vertellen dat de hier begraven Hannekemaaiër vermoord werd gevonden in het ven. Gelukkig brandde de openhaard in Theehuis 'de Slotplaats', een goed slot van de wandeling."

Bij een drankje afgesproken om in oktober weer een avondwandeling te organiseren. Bij ondergaande zon vertrekken om even later de volle maan te zien opkomen. Dat is een fantastisch gezicht en we hopen dat het weer het ons mogelijk maakt.

Eduard Korpel

Zaterdag 22 maart 2003

Regiocoördinatoren

Jaarlijks treffen de regiocoördinatoren van TeVoet elkaar op het regiocoördinatorenoverleg. Bijpraten, ervaringen uitwisselen is het belangrijkste doel. Als

bijzonder thema is de problematiek van de onbevaakte spoorwegovergangen geëendeerd. Han van der Voet is gastpreker. Ook geïnteresseerde leden zijn welkom.

Plaats: De Amershof in Amersfoort (5 minuten lopen vanaf het station Amersfoort), aanvang 10.30 uur; zaal open vanaf 10.00 uur

Nadere informatie: Jan Rijsburger, tel. 010-2489174

Zondag 23 maart 2003

Wandelcafé Arnhem

Het thema van vandaag is De Witte Molen. De molenaar vertelt en toont dia's over deze watermolen uit de 13e eeuw. Daarna een flinke wandeling van een uur of drie.

Aanvang: 11.00 uur in Bezoekerscentrum De Watermolen, Zijpendaalseweg 24a, Arnhem, 5 minuten lopen vanaf station Arnhem (Sonsbeekzijde). De Watermolen is vanaf 10.30 uur geopend.

Informatie: Jan Altena, tel 026-4450028

De Witte Molen

Zondag 6 april 2003

Wandelbeurs Amsterdam

TeVoet is met een stand aanwezig op de Wandelbeurs in Amsterdam. Deze vindt plaats in de Beurs van Berlage, op 5 minuten van het Centraal Station. De beurs is open vanaf 11.00 uur.

Zondag 13 april 2003

Zuid-Holland

Wandeling van 24 km. langs het nieuwe streekpad Groene Hart van Zoetermeer naar Alphen a/d Rijn. Eindpunt NS station Alphen a/d/ Rijn.

Start: NS station Zoetermeer Buytenwegh 10.30 uur.

De tweede etappe van een serie wandelingen langs dit streekpad. Door het gebied de (zuidelijke) Rijnstreek. Met onderweg o.a. de Zoetermeerse Meerpolder, buurtschap de Weipoort, het Papepad en het Bedelaarsbos.

Informatie en opgave: John Stolk, 010-5921376

Zaterdag 26 april 2003

Groningen

Rondwandeling van 18 km. door het meest noord-oostelijke deel van ons land.

Start: om 11.00 uur bij restaurant Golden Zieltje, Plankpad 7, Termunten. Vanuit het schilderachtige haventje van Termunterzijl, gelegen aan de Dollard, maken we een rondwandeling door een weids landschap. We passeren de Punt van Reide en de Breebaartpolder (beheer Natuurmonumenten). We lopen zowel op de dijk als in de luwte van de dijk, onverhard en verhard. Horeca bij de start. Openbaar vervoer: Groningen - Delfzijl, Delfzijl - Woldendorp.

Informatie en aanmelden: Marja de Kneegt, tel. 0596-602174

Zaterdag 10 mei 2003

Zuid-Holland

Wandeling van ca. 15 km in de omgeving van Rockanje.

Start: Om 11.00 uur op de parkeerplaats bij 't Golfie, 1e Slag, 5 min. lopen vanaf bushalte Strand (a10.51). Bereikbaar met bus 103 vanaf Spijkenisse, Metrostation Centrum (v10.07). Terug: 2x per uur. Na een korte rondwandeling door de dorpskern van Rockanje lopen we langs de natuurgebieden De Waal en Merrevliet. We kruisen de Strypse Watering, waar in de toekomst hopelijk een pad langs komt. Via het St. Annabosch gaan we naar het Quackjeswater, waar we vanachter een vogelscherm de pelelaars kunnen zien broeden. Door Voornes Duin en over het strand gaan we terug naar Rockanje.

Informatie en opgave: Jannie Trouwborst, tel. 0181-641053

Zaterdag 24 mei 2003

Drenthe

Rondwandeling van 15 km. door een vrijwel onge-rept hoogveengebied

Start: om 11.00 uur bij de werkschuur van Staatshosbeheer in Zwartemeer, aan het einde van de Kamerlingwijk. wandeling over onverharde paden door het hoogveengebied Bargerveen. We hebben hier al eerder van genoten.

Deze keer zal de wandeling in het teken staan van kennismaking met de 'nieuwe' Runde, een rivier, die eigenlijk al heel oud is. De bedding is opnieuw gegraven. Het gebied kan nat zijn.

Informatie en aanmelden: Frank van Dongen, tel. 0591-311811